

Tartu Ülikool
Ühiskonnateaduste instituut
EV Kultuuriministeerium

Ekspertintervjuud toimetajate ja kriitikutega

Lepingulise uurimistöö

„Meediasotsioloogiline uuring „Kultuuriajakirjanduse sisu ja kasutajaskond““
lõpparuande IV osa

Koostaja: Ragne Kõuts-Klemm

Autorid:

Maarja Hindoalla

Liisa Hõbe

Anneli Kann

Ragne Kõuts-Klemm

Maarja Lõhmus

Tuudur-Jaan Rekkor

Johannes Saar

Aune Unt

Ilmar Vaaro

Peeter Vihalemm

Tartu 2016

Sisukord

1. Meetod ja valim	3
2. Arhitektuur ja kujutav kunst	6
3. Film	9
3.1. Intervjuud filmivaldkonna ekspertidega	9
3.2. Intervjuu Sirbi filmitoimetaja Tristan Priimäega.....	15
3.3. Intervjueeritavate ettepanekud filmiajakirjanduse edendamiseks	17
4. Kirjandus.....	18
4.1. Intervjuud kirjandustoimetajatega	19
4.2. Intervjuud kriitikute ja ekspertidega.....	22
5. Sirp muusikavaldkonna kajastajana	25
6. Tants.....	33
7. Teater	37
8. Noore põlvkonna väljaanded: Mürileht, Rada 7 ja Värske Rõhk	40
9. Akadeemia ja Vikerkaar.....	43
10. Ringhääling	44
11. Kokkuvõte	47

1. Meetod ja valim

Ekspertintervjuude läbiviimise eesmärgiks oli vastata järgmistele küsimustele:

- Kuidas hinnatakse kultuuriajakirjanduse rolli erinevates kultuurivaldkondades? Millised on hästi ja millised vähem põhjalikult kaetud alad kultuuris?
- Milliseid rolle kultuuriajakirjandus peamiselt täidab: auditooriumi harivat ja valgustavat rolli, kultuuri turundavat rolli või on see eelkõige tagasiside kanaliks tegijatele ja nende omavahelise arutelu foorumiks?
- Millisena nähakse kultuuriajakirjanduse ja publiku suhet? Mil määral ollakse orienteeritud noore põlvkonnaga kontakti saavutamisele? Kuivõrd ollakse valmis värbama noori autoreid? Kuivõrd ollakse valmis kasutama kommunikatsioonikanaleid, mida eelistab noor põlvkond?
- Milles nähakse kultuurikajastuse põhiprobleeme erinevates valdkondades?

Intervjueeritavate valikul lähtuti põhimõttest, et intervjueeritavate hulgas oleksid esindatud olulisemate kultuurikanalite toimetajad, erinevate kultuurivaldkondade toimetajad ja valdkondades sõna võtvad kriitikud-ekspertid. Igast kultuurivaldkonnast püüti haarata valimisse vähemalt kaks toimetajat ja kolm kriitikut-eksperti. Lisaks intervjueeriti eraldi nõ nooremale põlvkonnale suunatud väljaannete/ kanalite vedajaid ning eraldi bloki moodustavad ringhäälingu kanalite toimetajad, kes arutlevad kultuuri üle laiemalt. Kokku oli intervjueeritavaid 46 (vt tabel 1).

Intervjuud viidi läbi 2016.a. kevadel, märtsist mai alguseni.

Intervjuude tegemise eesmärk oli saada ülevaade tegijate ja valdkondade ekspertide hinnangutest kultuuriväljaannetele, nendega seotud probleemidest ja ühiskonna- ning tehnoloogia muutusega kaasnevatest võimalustest. Küsimused lähtusid üldisest intervjuukavast ja varieerusid vastavalt intervjueeritava rollile ning väljaandele.

Kultuuriväljaannete toimetajatelt küsiti põhjalikumalt väljaande kohta – millised on väljaande eesmärgid ja kuidas hindab intervjueeritav nende saavutamist, milles näeb intervjueeritav väljaande rolli kultuuris ja ühiskonnas, milline on autorite ring ja millisena näeb ta enda rolli selle kujundamisel, kuidas on mõjutanud kultuuri kajastamist infotehnoloogiline areng ning millised on võimalused ja takistused kultuuritekstide levitamiseks internetist, kuidas nähakse lugejaskonna muutumist.

Ekspertidega läbiviidud intervjuu fookuses oli valdkond, millega intervjueeritav puutub lähemalt kokku – kuidas hindab intervjueeritav valdkonna arengu hetkeseisu ja milliseid probleeme ning võimalusi saab valdkonna arengus välja tuua, milles näeb intervjueeritav kultuuriajakirjanduse rolli valdkonnas toimuva kajastamisel. Ekspertidega arutati ka konkreetsete väljaannete üle ning üldiselt uue infotehnoloogilise keskkonna võimaluste üle. Üldisemalt oli teemaks ka kultuurivälja struktuur selles valdkonnas.

Tabel 1. Süvaintervjuude valim

Intervjueeritav	Roll	Valdkond	Intervjueerija
Andres Kurg	ekspert	arhitektuur	Johannes Saar
Carl-Dan Lige	ekspert	arhitektuur	Johannes Saar
Reet Varblane	toimetaja, Sirp	arhitektuur ja kunst	Johannes Saar
Andrei Liimets	kriitik	film	Maarja Hindoalla
Jaak Lõhmus	kriitik	film	Aune Unt
Tristan Priimägi	toimetaja, Sirp	film	Aune Unt
Karlo Funk	ekspert	film	Aune Unt
Jan Kaus	ekspert	Film	Aune Unt
Donald Tomberg	ekspert	Film	Aune Unt
Maria Ulfsak-Šeripova	kriitik	film	Maarja Hindoalla
Tõnu Karjatse	kriitik	film	Maarja Hindoalla
Maia Tammjärv	toimetaja, Määrileht	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Hasso Krull	ekspert	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Johanna Ross	toimetaja, Keel ja kirjandus	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Maarja Vaino	ekspert	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Pille-Riin Larm	toimetaja, Sirp	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Rein Veidemann	Toimetaja, Postimees	kirjandus	Tuudur-Jaan Rekkor
Sirje Helme	ekspert	kunst	Johannes Saar
Andreas Trossek	toimetaja, Kunst.ee	kunst	Johannes Saar
Eha Komissarov	ekspert	kunst	Johannes Saar
Tiina Mattisen	toimetaja, Sirp	muusika	Liisa Hõbe
Aare Tool	ekspert	muusika	Liisa Hõbe
Tanel Joamets	ekspert	muusika	Liisa Hõbe
Anne Prommik	toimetaja, Klassikaraadio	muusika	Liisa Hõbe
Alo Põldmäe	ekspert	muusika	Liisa Hõbe
Tõnis Kahu	ekspert	muusika	Liisa Hõbe
Mart Niineste	toimetaja, Eesti Päevaleht	muusika	Liisa Hõbe
Rasmus Puur	ekspert	muusika	Liisa Hõbe
Carolina Pihelgas	toimetaja, Värske Rõhk	noor põlvkond/ kirjandus	Märt Truman
Ivo Kiviorg	toimetaja, Rada 7	noor põlvkond/ muusika	Märt Truman
Helen Tammemäe	toimetaja, Määrileht	noor põlvkond/ üld	Märt Truman
Monika Tomingas	ekspert	tants	Anneli Kann
Evelin Lagle	ekspert	tants	Anneli Kann

Heili Einasto	ekspert	tants	Anneli Kann
Ott Karulin	toimetaja, Sirp	teater	Tuudur-Jaan Rekkor
Madis Kolk	toimetaja, TMK	teater	Tuudur-Jaan Rekkor
Andres Laasik R.I.P.	kriitik	teater	Tuudur-Jaan Rekkor
Madli Pesti	ekspert	teater	Tuudur-Jaan Rekkor
Margus Mikomägi	kriitik	teater	Tuudur-Jaan Rekkor
Märt Väljataga	toimetaja, Vikerkaar	üld	Ragne Kõuts
Mart Orav	toimetaja, Akadeemia	üld	Peeter Vihalemm
Riina Rõõmus	toimetaja, Vikerraadio	ringhääling	Maarja Lõhmus
Tiia Teder	toimetaja, Klassikaraadio	ringhääling	Maarja Lõhmus
Kristo Rajasaare	toimetaja, Raadio 2	ringhääling	Maarja Lõhmus
Rutt Ernits	toimetaja, menu.err.ee	ringhääling	Maarja Lõhmus
Riina Vilu	toimetaja, ERR	ringhääling	Maarja Lõhmus

Intervjuude transkriptsioone ei ole aruandele lisatud. Nendega on võimalik soovi korral tutvuda uurimisrühmaga kontakteerudes (ragne.kouts@ut.ee või peeter.vihalemm@ut.ee).

2. Arhitektuur ja kujutav kunst

Johannes Saar

Arhitektuurivaldkonna esindajatest intervjuueeriti ekspertidena EKA arhitektuuriõppejõudu Andres Kurge ja arhitektuurimuuseumi teadurit Carl-Dan Lige't ning toimetajatest Sirbi arhitektuuri- ja kunstikülgede toimetajat Reet Varblast. Viimane esindas ka kujutava kunsti valdkonda. Lisaks viidi intervjuu läbi Kunst.ee toimetaja Andreas Trossekiga ning ekspertidest Kumu kuraatori Eha Komissarovi ning Eesti Kunstimuuseumi peadirektori Sirje Helmega.

Intervjuudest kunsti- ja arhitektuurivaldkonna toimetajate ja ekspertidega joonistusid välja nende erinevad arusaamad kolme teema osas: 1) kultuuriajakirjanduse roll Eesti ühiskonnas, 2) asetleidva kommunikatsioonitehnoloogilise muutuse tähendus ja 3) põlvkonnavahetuse võimalus ja tähendus valdkonnas.

Kultuuriajakirjanduse roll

Intervjuudes ilmsid valdkonna toimetajate ja kriitikute-ekspertide erinevad arusaamad kultuuriajakirjanduse rollist tänases Eestis. Sirbi kunstitoimetaja ja Kunst.ee peatoimetaja leidsid ühiselt, et just kultuuriajakirjanduses saab kuju rahvuskultuuri hõlmav retseptsioon:

Kunstikriitika on nagu Tarbijakaitseameti rollis, kõik vaatavad ju lõpuks selle kriitiku suhu. (Andreas Trossek).

Retseptsiooni kujundamist määratleti selgelt rahvaharidusliku prioriteedina:

Pea pool ettetellijatest on raamatukogud. Kunst.ee puhul pean ma toimetajana arvestama ka seda, et näiteks Jõgeval keskmine abiturient peaks saama tekstist aru. (Andreas Trossek)

Prioriteedi realiseerimise vahendiks peeti üksmeelselt laitmatut ja lugejasõbralikku emakeelt.

Arhitektuuri- ja kujutava kunsti valdkonna eksperdid mõnnavad meedianähtavuse ja – kohalolu olulisust kultuurile, ent on kriitilisemad, eristavad retseptsiooni kujunemisel publiku ja professionaalide huvigruppide võistlust. Arhitektuuriajakirjanduse puhul adutakse suisa probleemina meediapildi allutatust arhitektide endi arvamusele:

Arhitektide jaoks on ajakirjanduslik künnis madal. Arhitektide minapilt on ajakirjanduses väga hästi esindatud. (Andres Kurg)

Arhitektuuriajakirjanduses ei ole kriitiline distants piisav, Majasse saab kõike sisse panna, Sirpi ka. (Carl-Dag Lige)

Kunstiajakirjandusele heidavad kunstiprofessionaalid ette lugejavõõrust:

Mulle väga meeldib Sirp, selle uus formaat, aga see ei ole kindlasti laiale publikule. Arutluslood on Sirbi kõige tugevam kül. Aga Eesti inimesed seda ei loe. (Sirje Helme)

Üldajakirjanduslik populaarne kultuurikajastus pälvib seevastu tunnustuse, ilmselt majanduslikel kaalutlustel:

Verni Leivak tegi minuga pika intervjuu Postimehe Arterisse, fotograaf tegi väga efektsed näitusefotod ja see tõmbas asja käima. Meil oli siin [Kumus] parimatel päevadel 4000 inimest päevas. (Eha Komissarov).

Ehkki argumenteeriti poolt ja vastu ning erinevatelt ametkondlikelt positsioonidelt, ei kahelnud ükski intervjuueeritav meediaretseptiooni küsimuste elulises tähtsuses valdkonnale. Ühine oli ka püüd mõelda võimalikult laiapõhjaliselt, erinevaid gruppe kaasavalt. Kunst.ee peab silmas „Jõgeva abiturienti“, Sirbi kunstitoimetaja näeb vajadust kõnetada kunstivaldkonna tekstidega ka teiste kultuurivaldkondade lugejaid, Kunstimuuseumi jaoks on aga olulisem Postimehe lai lugejaskond ning raadio- ja teleauditoorium. Arhitektuuriekspertid soovivad arhitektuurikajastuste demokratiseerimist kriitilisemate kirjutiste abil väljastpoolt arhitektide ringi. Intervjuudest jääb kõlama arusaam meedia ja publiku tähelepanu defitsiidist ning valmisolek sellega tegelda.

Kommunikatsioonitehnoloogiline muutus

Infotehnoloogilise arengu ja selle tulevikusuundumuste osas olid toimetajad ja kriitikud ekspertid samuti eriarvamustel. Eriarvamused ilmnesisid eelkõige trüki- ja digiajakirjanduse ning kultuuri- ja sotsiaalmeedia vahekordade osas.

Trükiajakirjanduse esindajad hindavad infotehnoloogiliste arengutega kaasaminemist vajalikuks, kuid seda mitte ummisjalu. Paberperioodika veebipeegeldustes ja Facebooki kontos nähti asjalikku turunduskanalit, kuna „see on seotud lugejaharjumuste muutusega“ (Andreas Trossek). Valmisolek võtta kasutusele ühismeedia võimalused, on olemas, kuid takistusena tuuakse välja rahapuudust vastavate oskustega inimese palkamisel:

Kunst.ee honorarifondi maht püsib jätkuvalt krooniajas. Aga oleks raha, siis teeks Facebooki-toimetaja ametikoha küll, kes pööritaks seal infot. (Andreas Trossek)

Sirbi kunstitoimetaja siiski mõonab, et sotsiaalmeedias kerkinud teemad on kohati leidnud tee ka Sirbi trükiveergudele ja sealne meediakäitumine on kriteeriumiks tehtud töö headusele:

Samas sotsiaalmeedias me klikke loeme ja hindame selle järgi kõlapinda. (Reet Varblane)

Konsensusena jäi kõlama seisukoht trükiajakirjandusest kui eksklusiivse pühendumise märgist:

Trükiajakirjandus on nagu vinüülplaat, kui mingi asi väga meeldib, siis ostetakse. Paberajakirjandusega on sama asi, sa tahad seda materiaalselt, kui asi väga huvitab. Meedia digitaliseerumine pole ühesuunaline protsess, alati on olemas vastuvool ja lõpuks tekib tasakaal, inimesed tahavad midagi ka nii-öelda kätte võtta. (Andreas Trossek)

Valdkondade eksperdid on digimeedia kasutusvõimaluste osas eriarvamusel. Teabevooks, milles sünnib valdkonna professionaalne retseptsioon, peetakse hoopis kultuuriasutuste digitaalset suhtlusvõrgustikke, e-maili teel ringlevad nädala- ja kuukirju. Tuuakse välja, et just seal kujuneb valdkonna üldine agenda ja arvamused. Toodi välja, et nendes kanalites esineb hooti ägestuvaid erialaseid debatte, millest ajakirjandus vaid harva mõne killu üles nopib ja skandaaliks pakendab (Sirje Helme, Eha Komissarov).

Arhitektuuri valdkonnas tuuakse välja sarnast tendentsi. Kuna „ajakirjandus ei täida arutelu tekitaja ja ülevõhoidja rolli, koguneb diskussioon arhitektuuriasutuste korraldatud üritustesse, vestlusõhtutesse, avamistesse ja konverentsidesse, millest paraku ei jää hilisemaks mingit jälge“ (Andres Kurg, Carl-Dag Lige). Kujutavas kunstis toimub sama tellitud temaatiliste kuraatorituuride varal (Sirje Helme, Eha Komissarov). Skeptilised ollakse arhitektuurivallas ka sotsiaalmeedia ja blogosfääri suhtes, märkimisväärseks peetakse vaid arhitektuurimuuseumi Instagrami kontot (Carl-Dag Lige), üldjuhul aga ei peeta sotsiaalmeediat võimeliseks kandma „mingit suuremat narratiivi“ (Andres Kurg).

Kujutava kunsti arengutega seoses intervjuueeritud eksperdid on sotsiaalmeedia suhtes optimistlikumad, ehkki distantseeruvad:

Sotsiaalmeediast saadakse tagasisidet. Sotsiaalmeedia mõju on väga suur. Suur hulk [sealset – J.S.] infot ei jõua kunagi listidesse. Mina ise seda ei kasuta, ma ei saa hakkama selle infotulvaga. Aga arvan, et arvamused kunsti kohta tekitatakse seal. Praegu tekib kunstiväli seal. (Sirje Helme)

Sirje Helme sõnul loob trükiajakirjanduses kunstivälja professionaalse retseptsiooni rangelt kunstiteaduslik perioodika (Kunstiteaduslikke Uurimusi, Kunst.ee, Kunstimuuseumi Toimetised, Baltic Journal of Art History). Populaarsema retseptsiooni eest hoolitseb aga üldajakirjandus (Postimehe kultuurilisa, Eesti Ekspressi Areen, tele, raadio) (Sirje Helme, Eha Komissarov). Sirp tundub nende polaarsuste vahel jäävat ilma mõlema pooluse plussidest, küll aga säilitavat puudused – lugejate vähesus ja taseme kõikuv professionaalsus.

Diferentseerumine ja põlvkonnavahe

Milles seisneb valdkonna seesmine diferentseerumine, kas see on põlvkondlik või institutsionaalne? Küsimusele lehe- või ajakirjatoimetusest kui sotsiaalse lävimise, kultuurilise mõttekaasluse ja põlvkondlike konsensususte võimalikust sünnipaigast vastasid toimetajad eitavalt.

Kohvikut ja suitsunurka pole enam, sotsiaalse elu vorm on muutunud, me pole enam stolovaja-ühiskond. (Andres Trossek)

Minimaalselt. Täiesti ära langenud. Klubilist funktsiooni enam pole. (Reet Varblane)

Nii Andreas Trossek kui ka Reet Varblane tõdesid oma töö kõrget tehnilist instrumentaalsust. Autoreid toimetuses ei kohta, niisama seltskondlikku heietamist samuti mitte, e-maili keskkond on koondanud endasse töö ja selle juurde kuuluva kommunikatsiooni.

Töölase suhtluse teema täpsustamisel põlvkondade-vaheliseks suhtluseks selgus, et Sirp on „pidevalt püüdnud leida autoreid kirjutama, kes ei oleks kunstikriitikud. Et oleks huvitavam“ ja selle käigus ilmnis, et „teatud lainetena tulevad sisse ühtmoodi tekstid, teatud kirjutamisviisi.“ (Reet Varblane). Selle taga on ilmselt kunstikriitilise tähelepanu sotsiologiseerumine:

Ta kipub põlvkondade järgi tulema. See jaotus tekib treenituse või hariduse baasil. Vanem põlv vaatab kunstiteost rohkem, nooremad on sotsioloogilisemad. Noorimad üritavad luua üldise raamistuse, üritavad kõigest rääkida, pressitekstid jne, enam-vähem sellega piirduvadki, töödest nii väga ei räägitagi. (Reet Varblane)

Noorim põlvkond määratleb toimetajate sõnul oma identiteeti institutsionaalselt:

Erinevad inimesed käivad eri näitustel. Kes käib Kumus, kes käib Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumis. (Andres Trossek)

Mõttekaaslus ja põlvkonnad on olemas. Teatud lähtekohad ja hoiakud on ühtmoodi. Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum näiteks.“ (Reet Varblane)

3. Film

Aune Unt, Maarja Hindoalla

Filmivaldkonna intervjuude kokkuvõtted on toodud järgnevalt kahes osas, esiteks ülevaade vestlusest kriitikute-ekspertidega, teiseks kokkuvõtte intervjuust Sirbi filmitoimetaja Tristan Priimäega. Kriitikute-ekspertidena intervjuueriti Andrei Liimetsa, Jaak Lõhmust, Maria Ulfak-Šeripovat, Tõnu Karjatset, Karlo Funki, Jan Kausi ja Donald Tombergi. Ka Tristan Priimägi kõneleb aeg-ajalt filmivaldkonna eksperdi rollis.

3.1. Intervjuud filmivaldkonna ekspertidega

Eesti kultuuri, eriti filmivaldkonna arengu põhiprobleemidena tajutakse kultuuri nõrgenemist ja mõju kaotust pikas perspektiivis. Löögi alla on sattunud kultuuriline identiteet. Tuuakse välja seda, et hetkel ei tegeleta sellise kultuuri arendamisega, mis looks sisu mitmekesisuse uusi võimalusi, erinevate filmižanride areng on erineva tasemega, puudub süsteemne lähene-mine kogu filmivaldkonnale, puudub võimekus arendada professionaalseid karjääre. Rahasta-mise väikese mahu tõttu puudub järjepidevalt toimiv filmitööstus, mille tõttu on filmitegijatel raske piisavalt kogemusi saada, eriti toovad eksperdid välja stsenaaristikaprobleeme. Raha-nappust käsitletakse kui igikestvat probleemi, mille tõttu rahastatakse n-ö kindla peale mineku filme, mis omakorda vähendab väljendusjulgust ning seega ka konkurentsi. Samas tuuakse välja teatavat kvaliteeditõusu ning loodetakse olukorra paranemiseks *cash rebate*'i süsteemile ja lobitööle poliitmaastikul.

Publikueelistused ei soodusta samuti kultuurilist identiteeti kujundavate filmide loomet – filmivalik on küll väga mitmekesine, kuid publikuhoovi on suunatud siiski vaid väikese hulga teoste vastu.

Filmivaldkonna probleem on karjääri ja inimeste arendamine. Skeeme noortele on väljaspool Eestit olemas, aga Eesti autorid ei ole väga sattunud sellistesse keskkondadesse, sellest ei ole saanud tendentsi. Väga vähesed on võtnud teadlikult suuna välja, nagu Martti Helde või Kadri Kõusaar. (Karlo Funk)

Tundub, et asi läheb ikkagi identiteedi kadumise suunas. Kui ideaaliks muutub mingi „Klassikokkutulek“, mis on remake, see ei ole meie identiteedi osa. Kui vaadata kahte viimast aastat, siis ainus film, millega mul inimesena on midagi peale hakata, on Veiko Õunpuu „Roukli“. Aasta eestpoolt leian Jaan Toomiku „Maastik mitme kuuga“. Neis on mingid asjad, mis kõnetavad mingisugust 'oma', mis on inimeseks olemises oluline. „Vehkleja“ on hea näide sellest, kuidas tehakse filmi nagu seda teevad kõik teised. Ainuke unique selling point on see, et tegemist on meie looga. Minu meelest see ei päde. (Tristan Priimägi)

Erinevate filmižanride arendamise taga nähakse valikuid, mis ei ole kriitikute arvates alati just kõige õigemad – sellised, mis ei pruugi toetada eesti kultuuri ja filmi arengut.

Eesti animafilm on rahvusvaheline bränd ja see on tema tugevus. Filmid on oma mängulisuselt ja sürrealistlikkuselt või seostevabaduselt üsna sarnased, aga ei pea püüdlema millegi teise moodi olla, see on paigas, seda osatakse näha, seda hinnatakse – aga jällegi väljaspool. Eestis on anima ikkagi marginaalne ja selline hämmastav fenomen, et keegi täpselt ei teagi, mis temaga peale hakata. (Karlo Funk)

Pika mängufilmi stsenaariumide nõrkuseks on kohaliku vaatenurga ja rahvusvahelise kino/filmi vaatenurga nõrk seotus. Lugusid annaks intrigeerivamalt üles ehitada, oleks vaja mängulist taipu ja heas mõttes küünilist katsetamist, et teha julgeid moraalseid üldistusi, loos need tundlikumalt läbi mõelda. Stsenaristidele, sisu arendajatele oleks vaja pikemaajalisi skeeme, mitte lihtsalt ühekordseid koolitusi, kuidas lugu kirjutada, vaid midagi kompleksemat. Režissöörid saavad hakkama kui nad vähegi tahavad reklaame teha. Üksnes filmitegemisest elav professionaalne filmirežissöör Eestis vaevalt pikas perspektiivis olla saab. Ka mujal tehakse filme rohkem projektide kaupa. (Karlo Funk)

Tendents on näha „Mandariinide“, „Vehkleja“ ja mitmel näitel veel - järjest suurem protsent rahast läheb filmidele, mille režissöörid on välismaalased. Mida me sellest õpime? Selge, et on oluline anda tööd ka kaadritagusele seltskonnale, aga selle järgi ei hakata meie filmiajalugu pärast arvestama. Me laseme ennast praegu ära koloniseerida. Kui ei tule piisavalt palju häid projekte eestlastelt, siis tuleb mõelda, mida saab ette võtta. (Tristan Priimägi)

Kultuuriministeriumis pole filmivaldkonna eksperti, pole kuskile minna oma probleeme lahendada. Lang pani kokku filmi- ja audiovisuaalnõuniku ja sellega nullis ära filmi. Tulemus on see, et juba teist aastat, pärast Indrek Ibruse lahkumist, kes oli väga hea spetsialist, ei ole ministeriumis ühtegi meediapädevat inimest. (Jaak Lõhmus)

Nähakse, et alguse saab probleem otsustajatest – nii isikutest, kes valikuid teevad, kui ka filmi käekäigu eest hoolitsevatest institutsioonidest. Üsna konsensuslik on seisukoht, et filmivaldkonna arendamise meetmed tuleks üle vaadata ja vajadusel teha muudatusi ka otsustusprotsessides. Seda eriti olukorras, kus ressursse on vähe – just siis peaksid olema tehtavad valikud hästi läbi mõeldud ja argumenteeritud.

Kogu filmivaldkonna otsustamise pädevus on filmiinstituudil, kus juhatuse liikmeks on üks inimene. Kogu pädevus on juhatusel, kes on üheliikmeline! See on loomingu valdkond, kus dialoog peab olema sisse kodeeritud. (Jaak Lõhmus)

Minul on olnud ka ebameeldivaid kogemusi Eesti Filmi Instituudiga, ma ei ole aru saanud nende otsustest ja seetõttu ma ka mingi hetk taandusin täiesti stsenaaristikast. /.../ Kaupo Kruusiauk ei ole siia maani jõudnud oma esimese täispika mängufilmini. Minu meelest on see ande raiskamine. See on struktuurne küsimus, millega tuleks pidevalt tegeleda nüüd, BFM hakkab juba andma põlvkondade kaupa uusi tegijaid. (Jan Kaus)

Meil tehakse esimene film pagulastest võib-olla viie aasta pärast, sest meie rahastamissüsteem ei tule sellega kaasa, keegi ei lähe üldse sellist teemat pakkuma. (Jaak Lõhmus)

Filmitegijate ja akadeemiliste uurijate vahel ja majanduslike struktuuride vahel on koostööd üllatavalt vähe, kes tegelikult peaksid olema samas nišis. Ei kasutata kummagi poole parimaid kogemusi (Karlo Funk)

Lisaks tuuakse välja, et filmiajakirjanduses on puudu mitmed teemad, millest tuleks samuti rääkida, et võimaldada hinnata meil toimuvat õiges kontekstis:

Filmi puhul räägitakse küll Euroopa autoritest, aga nendest keskkondadest, kus nad toimivad, millised need filmikultuurid on, sellest me ei tea midagi. Eesti lehed ei anna sedasorti teadmist, institutsionaalset tausta. Puudu on lähinaabruskond. Loeme oma võite, aga ei pane seda perspektiivi, et kui tugev või nõrk kinematograafia on selle taustal. (Karlo Funk)

Kui ma tahaks, et oleks midagi keskeltläbi rohkem, siis mingisugust laiemat ajaloolist konteksti. Ja mitte ainult ajaloolist, vaid just sellist ühiskondlikku, mitte ainult filmi- või konkreetse kultuurivaldkonna kontekstist laiemalt. Mulle tundub, et kui kirjutatakse filmist, siis seda, mis on muus filmimaailmas toimunud, nähakse päris hästi ja palju pakutakse seda tausta, et näiteks mis on lavastaja veel teinud või mida on selles žanris veel tehtud, aga natuke vähem seda seotust teiste arengutega ühiskonnas ja ajaloos. (Andrei Liimets)

Kultuuriajakirjanduse funktsioon

Filmikriitikud leiavad, et üldajakirjanduses ei peeta toimetusesiseses hierarhias kultuurikülgi eriti oluliseks ning seetõttu täidetakse need sageli ebakvaliteetsete tekstidega. Filmivaldkonna tegelikke probleeme ei arutata kultuuriajakirjanduses piisavalt, kuigi nii mõnigi kriitik (Jan Kaus, Veiko Õunpuu) on nendel teemadel avalikkuses aeg-ajalt julgelt sõna võtnud. Leitakse,

et kultuuriajakirjanduse roll on pigem jäädvustav, kuid olemasolevaid võimalusi arvestades on kultuuriajakirjanduse seisukord pigem positiivne, kuna erinevad väljaanded katavad erinevate lugejate vajadused.

Nähakse, et kajastuse tonaalsus on pigem positiivne, leidub eelkõige toetavaid ja kiitvaid arvamusi valminud loomingu ja sündmuste osas.

Hetkel on potjomkinlus väga esil filmis, justkui kõik on tasemel ja justkui kõik läheb väga hästi. See on väga uinutav. Aga praegu oleks see lammaste kallale minek, keegi ei taha seda teha. (Tristan Priimägi)

Arutelud filmiajakirjanduses oleksid väga olulised, aga nad puuduvad. Professionaalsete, ette valmistatud ja toimetatud arutelude puudus on kohutav, neid ei ole lihtsalt. (Jaak Lõhmus)

Intervjueeritavad arvavad, et filmiajakirjandus saaks oma kriitilise reflekteerija rolli paremini täita siis, kui tegijad ise võtaksid kultuuriajakirjanduses sõna, oleksid oma mõtetega teravalt esil ja arutaksid probleeme. Filmitegija seisukohast ei pea kriitika olema positiivne, kuid kriitik peab olema autoriteetne ning kriitika läbimõeldud, sisuline ja konstruktiivne, mitte puhtalt hinnanguline. Kriitikute endi arvates on lehtedes ilmuva kriitika tase ebaühtlane, kuigi ilmub hinnanguliselt võrdselt nii kvaliteetseid kui ka mittekvaliteetseid tekste. Kvaliteetse sisu poolest tuuakse esile Sirpi, Määrilehte ja Eesti Ekspressi. TMK filmiosa hinnatakse ebaühtlaseks ja sageli ei saada aru, mis põhimõttel filmivaldkonna tekstid selles ajakirjas ilmuvad.

Mulle tundub, et Eesti kultuurimeedias, siinkohal nii päevalehtedes kui Sirbis, Määrilehes on see tasakaal tegelikult päris hea. Räägitakse Eesti filmidest, aga seotakse seda enamasti ka ikkagi mingisuguse laiema kultuuri- ja võib-olla väärtusruumiga kultuuri sees. Mulle tundub, et tasakaal on üsna paigas ja siin on mõlemat aspekti üsna palju. (Andrei Liimets)

Kajastuse probleeme leitakse pigem igapäevaselt ilmuvate väljaannete puhul, seega on põhjuseks ka ajanappus. Samas ei eeldata päevalehtedest ruumipiirangute tõttu ka süvaanalüüsi, vaid pigem n-õ korrektselt vormistatud tarbimissoovitusi. Sisulise retseptsiooni osas hinnatakse kõrgemalt Sirpi ja kultuuriajakirju, kus on pikemad ja rohkem süvitsi minevad tekstid. Kajastuse olulisuse osas on aga oluline telemeedia ja ka raadio, kuna kultuuri väljaannete lugejaskond on väiksem. See tuleneb (põhjendatud) arvamusest, et kultuuriajakirjanduses – olgu era- või avalik-õiguslikus – pildil olles on lihtsam saada toetusrahasid uute projektide tarvis. Samas tundub, et filmitegijad on pigem siiski avalikkuse resonantsist kui kriitikute arvamusest huvitatud.

Hetkel tegelebki meedia tervikuna intervjueeritute arvates pigem filmi turundamisega, vähem aga kriitilise refleksiooniga.

Mingid asjad filmis on selgelt üle turundatud kaasaegsete võtetega, näiteks eellinastused ja intervjuud, hästi lavastatud keskkond, jäetakse mulje, et kõik räägivad sellest, aga sellest räägib ainult meedia. Minu küsimus ongi see, et kas praeguses meedia situatsioonis mälu üldse eksisteerib? (Karlo Funk)

Kindlasti vajab kultuur turundamist, aga paljude kõrvades kõlab väljend 'kultuuri turundamine' nagu suur oksüümoron. Kindlasti oleks vaja, aga ei pea andma sisus järele! (Jan Kaus)

Kultuuriajakirjanduse puhul peetakse oluliseks, et see kõneleks selles keeles, millest saab aru filmihuviline. Kultuuriajakirjandus ei pea olema kitsalt professionaalide arutelu koht, mille erialane terminoloogia on mõistetav vaid kitsale ringile. Kultuuriajakirjandus võiks filmi valdkonnas püüda võimalikult laia, kuid siiski kultuurihuvilist publikut.

Kõik, millest räägitakse, peab olema arusaadav. Nad kõik on suunatud professionaalsusele kui võtta laiemalt. Kõiki neid väljaandeid loeb inimene, kes on ennast defineerinud kultuurihuvilisena ja nõus oma aega kulutama selle peale, et ennast kursis hoida. /.../ Pilt võiks olla lai, näidata kultuuri erinevaid tahke. Kõige hullem on see kui kultuuri hakatakse samastama elitaarse kultuuri, kõrgkultuuriga. (Tristan Priimägi)

Mina sellisesse publiku pedagoogikasse eriti ei usu. Sa võid neile tahta edastada mingit teadmist, aga nad lihtsalt ei loe seda, kui see nende veregrupiga ei sobi. (Karlo Funk)

Lisaks hindavad kriitikud ja eksperdid kultuuriväljaannete kroonikufunktsiooni ja hoolitsemist eesti kultuuri käekäigu eest.

TMKs on filmi fookuses Eesti asjad, see on hoolitsemine meie pärandi eest. Suurepärase, et see fookus on seatud niimoodi, globaalne tuleb selle kõrvale. Sirp on globaalsemaks muutunud, Tristan võtab tõlkelugusid, välisautoreid ja autoreid on tekkinud juurde. (Donald Tomberg)

Eesti asjadele pööratakse piisavalt tähelepanu. Sirbi ülesanne on kajastada ka filmielus toimuvat, ehk siis rääkida nendest asjadest, mis kujundavad filmiaastat. (Tristan Priimägi)

Põlvkondade vahetumine, kultuuripubliku uuenemine

Ekspertid ja kriitikud arvavad, et filmitekstid on enamasti suunatud selles vanuses lugejale nagu on kirjutaja ise. Sirp kirjutab vanematele, Määrileht noorematele. Nähakse siiski ka seda, et teatud teemade või rõhuasetustega ei ole võimalik just nooremaid lugejagruppe kõnetada, sest nende elukeskkonna reaalsus on hoopis teine kui varasematel põlvkondadel.

Teatud klassikalised huvi fookused on kadumas, näiteks ajalugu, keegi ei leia enam midagi ühist sellise suurejoonelise, kuidas seda nimetatigi – maaharimisromaaniga, mis koosneb viiest osast. See võib olla hea kirjandus, aga teemana jääb ta nii kaugeks, et keegi ei orienteeru enam, millest seal räägitakse. Ei ole enam seda sõnavara, sa ei saa dramaatilise panusest aru. Et mis mõttes kartulid mädanevad ära? Siis lähed poodi ja ostad uued! (Karlo Funk)

Intervjueritud eksperdid ei nimetanud ühtegi kultuuriväljaannet (v.a Määrileht), mis tegeleks nende arvates teadlikult ja metoodiliselt noore põlvkonnaga.

Looming suhtub sellesse üsna tuimalt ja jahedalt, kuigi ta ei välista nooremaid autoreid ja neid ilmub kogu aeg, aga metoodilisest lähenemisest siiski rääkida ei saa. Seetõttu noored

ongi leidnud endale Kaktuse, see on väga selge kirjandushuviliste noorte seltskond, kes Kaktuse asutas ja kes palju metoodilisemalt asjale lähenevad mingites küsimustes kui Looming. (Jan Kaus)

Tundub, et uusi filmitegijaid on rohkem kui uusi filmist kirjutajaid. (Jan Kaus)

Intervjueeritud tajuvad, et noorem põlvkond on nii filmivaatajana kui ka tegijana hoopis teistsuguste ootuste ja vajadustega kui vanemad põlvkonnad.

Noorem põlvkond on tunduvalt avatum ja nad on väga teadlikud sellest, mida nad tahavad, kuna noorte hulgas info liigub õudselt kiiresti ja nendel on oma spetsiifilised asjad, mis neile meeldivad. Ja nende asjadega, mis neid ei huvita, neil igasugune kokkupuude puudub. Nad oskavad väga täpselt valida, nad on väga teadlikud tarbijad. Vanem publik on palju leplikum. (Maria Ulfsak)

Mul on soodumus seda kuidagi vägivaldselt üldistada, aga mulle tundub, et noorem põlvkond võib-olla otsib kultuurist natuke rohkem mingit sellist – praktiline on jälle võib-olla nagu vale sõna, aga mingit sellist – kohest tähendust, sotsiaalset tähendust ja sotsiaalset närvi. /.../ Filmi puhul, mulle tundub, et need on väga palju noorema põlvkonna hääled, mis on üles kutsunud selle, et Eesti film on selline morbiidne veniv katarsise otsime või ta on vähemalt sageli näinud sellisena. Kui vaadata kas või milliseid filme on nooremad tegijad teinud, siis “Vasaku jala reede” on hea näide, need on ikka väga erinevad sellest, mis Eesti filmis varem on tehtud. Need filmid, mida vanem põlvkond on teinud, ütleme „Maastik mitme kuuga”, siis need ei erine väga palju sellest, mida on aastakümneid tehtud, mulle tundub. (Andrei Liimets)

Infotehnoloogiline areng

Vastajad olid ühel meelel selles, et veeb võib olla trükiväljaannete peegeldus, nii vähe vilkuv ja nii kergesti tarbitav kui vähegi võimalik. Aga siiski tuleks ära kasutada tähelepanu saamise võimalusi ühismeedias, leida nutikad lahendused headele kultuuritekstidele tähelepanu tõmbamiseks.

Oluline on see, et sisu liiguks erinevate platvormide vahel. /.../ Aga ristmeedias ei tohiks see olla enam ainult tekst paberil, et seal oleks veel midagi juures, mis teeb ta sotsiaalseks. See saab olla inimese kommentaar, mis ütleb, et vot kus panevad! Aga et seal oleks ka midagi liikuvat juures, Karulin võiks lehe tutvustuse sisse lugeda ja jagada laiali sotsiaalmeedias. Või võtta kolmapäeval Sirp, siis, kui ta on juba kujundatud, anda kätte arvamusiidriile ja lasta tal teha umbes kaks minutit kokkuvõtet. Või siis ka mingi keske arvamusaloo teema kokkuvõte. (Karlo Funk)

Konkreetselt kultuuriväljaannete veebikodud on ikka suhteliselt näotud. /.../ Mulle tundub, et siinkohal on selgelt päevalehed, ütleme, Eesti Ekspress eriti tugevalt, aga ka Päevaleht näiteks on väga tugevalt eest ära läinud, et nad loovad väga lahedad, tahvlis vaadatavad e-versioonid, kus on tõesti lahedaid variante, et on muusikaarvustused, saad kohe panna seal loo mängima, või filmil saad panna treileri mängima ja tegelikult selliseid lahendusi

on nii palju, aga jällegi nende teostamine on kõik lisakulu ainult. Siin jälle ilmselt me mingis mõttes jääme ressurside taha kinni. (Andrei Liimets)

Ma arvan, et kõik tahavad seda teha, et oleks hästi lihtsalt kasutatav ja ülevaatlik veebikeskkond, kuhu saab ligi nutitelefonide ja arvutiga. Aga see kõik tahab väga tehniliselt läbimõeldud lahendust ja muidugi väga palju tööd, just inimesi, kes sellega tegelevad. Lihtsalt niivõrd väikeses riigis nagu Eesti seda ei saagi olla. Peaaegu optimaalse piiri peal, ma arvan, praegu töötab meie ajakirjandus. (Tõnu Karjatse)

Veebivõimaluste ära kasutamine tekstidele tähelepanu tõmbamiseks eeldaks aga teistsugust lähenemist ja ilmselt rohkem ressursse.

Sotsiaalmeedia (sh Facebooki) suurimat väärtust nähakse info jagamise kiirenemises, kuid mitte süsteemse arutelupinna laiendamises, kuna huvitavaid arutelusid tekib stiihiliselt ning enamasti nende inimeste „seintel”, kes ka kultuuriväljaannetel kirjutavad, kuigi mõned uued hääled tulevad ilmselt sotsiaalmeedias juurde. Igal juhul peetakse kultuuriajakirjanduse elujõulisuse seisukohalt vajalikuks selle olemasolu ja nähtavust erinevatel platvormidel.

3.2. Intervjuu Sirbi filmitoimetaja Tristan Priimäega

Tristan Priimägi sõnastab Sirbi rolli filmivaldkonnas publiku harimise ja kultuurimaitse kujundamise võtmes. Ta peab seda rolli Eesti kultuuriajakirjanduses eriliseks, selle järgi tuntakse Sirp ära ja seda peetakse iseloomulikuks ainult Sirbile.

Filmi osas on ainult üks panus: inimestel meeles hoida, mis on filmikunsti mõte. Film peaks olema inimeseks olemise ja otsingu väljendus nagu iga teine kultuurivorm.

Sirp peab oma n.-õ õpetaja rolli täitma seeläbi, et on filmikriitika diskursust kujundavaks vahendiks.

Tegelikult peaks õpetaja rollis olema ka Sirp, kes võtab selle analüüsimise ja kinnistamise enda peale. Näiteks film, millest kirjutatakse kuni kaheksa artiklit. Nendest kaks-kolm on tavaliselt sellised, mis selle filmi külge jäävad, mida hiljem tsiteeritakse selle filmiga seoses, mis muutuvad selle filmi metateksti osaks. Minu ideaal oleks see, et Sirp suudaks kogu aeg saada selle kolme hulka! Et Sirbi lugu oleks alati üks nendest, mis selle filmiga edaspidi hakkavad kaasas käima.

Sihtrühmaks võiks olla võimalikult lai lugejaskond, aga hariva rolli täitmine ei tohiks avalduda ülalt alla positsioonilt dotseerivate sõnavõttudena.

Mõte on see, et suhtleme samal tasandil, sa võtad tal käest kinni - tule, lähme vaatame, lahe film!

Filmitekstid peavad ärgitama mõtlema ja kaasa rääkima. Igavat, kuiva kantseliiti kasutavat kirjeldust Sirp ei oota. Ideaalis peaksid Sirbis ilmuvad tekstid kombineerima mängulisust ja mahukat teadmist erinevatest valdkondadest.

Mulle meeldib kirjutajana ja ka toimetajana see, kui keegi on mingisuguse skandaalsevõitu väite sisse poetanud. See ärgitab mõtlema, et äkki ongi nii! Mulle meeldib pointi utreerimine, stoori on huvitavam kui faktid tihtipeale. Aga inimesed peavad aru saama, et see utreering on ainult pointi tegemiseks, et see on mäng ainult! Kui sa sõnasõnalt võtad, siis on mõttetu. /.../ Vot ecolikkus võiks küll olla väga hea platvorm Sirbile. Sest Ecol on kõik olemas, tal on sõna mängulisus ja tal on cross-distsiplinaarsus, väga lai segamine klassikalisest kultuurist ja popkultuurist, pluss veel lingvistika-baas juurde.

Sellist arutelu ärgitavat ja üldharivat rolli saab väljaanne täita siis, kui see ei paku lugejale ainult filmiarvustusi ning selliseid lugusid, mis käsitlevad ainult ühte filmiteksti. Analüütilisus kasvab mitme distsipliini vaadete kombineerimisega.

Ideaal oleks tõsta nende lugude arvu, mis on analüütilised, mis on cross-disciplinary ja mis põhinevad autori ideel, autori tugevusel. Neid lugusid tuleb tellida, ise ideid välja pakkuda ja neid kirjutajaid ma kogu aeg otsin. /.../ seetõttu ma olengi otsinud päris palju valdkonnast väljastpoolt inimesi, kes ei ole tingimata filmikriitikud.

Ma olen absoluutselt veendunud filmikirjutiste, eriti filmikriitika puhul, et filmidiskursus peab olema tihedalt seotud sotsiaalse, poliitilise, elulise, muude kultuurivaldkondadega. Et ta ei saa olla mingisugune hermeetiline jura iseeneses. Ott on ka seda meelt, meile mõlemale meeldiks teravus. Mulle see Orwelli lause väga meeldib, et iga kirjutis peab olema selline, et keegi läheb närvi ka, siis on tegemist ajakirjandusega, muidu on see suhtekorraldus. Takka kiitmist ja üksteise huvide esindamist on nii palju, et mõttetu on seda juurde toota. Meil on privileeg seda mitte teha. Kui kultuuriüritusest kirjutab teksti sellesama ürituse turundusjuht, siis on see mõttetu ju! See tuleks välja rookida!

Autorite ring

Eesti filmikriitikute ringi ei pea Priimägi kuigi laiaks. Eriti tunneb ta puudust nendest kirjutajatest, kes suudaksid vastata nõ ecolikule kirjutamisideaalile ning oma kirjutistega mõjutada filmivaldkonnas toimuvat.

Ma väga kadestan [Sirbi] teatrikülgi, seal on väga tugevaid kriitikuid, kes on tõesti suutelised muutma etenduse käiku kassas. Sellised, kelle sõna kuulatakse, kes suudavad selle sõna ära vormistada. Sellist asja filmikriitikas praegu ei ole. Ma suudaksin tuua kolm-neli nime, kelle puhul ma saaksin kindel olla, Ruus on küll, Joonas Kiik oli üks selline. Ma tahaks, et noortest ka tuleks, ma veel neid sinna listi ei paneks, aga ma näen mitut kandidaati. Minu roll on neid tagant peksta, neile platvormi pakkuda ja vaadata, et ühel hetkel äkki hakkab tulema.

Võib öelda, et noorte pealekasvavate autorite osas on Priimägi mõõdukalt optimistlik. Ta toob välja, et mitmeid filmist kirjutavaid, sh blogivaid noori on tuntavalt mõjutanud Ameerika kultuur, mis ei pruugi olla filmist kirjutades kuigi sobiv vaatenurk.

Mind teeb ettevaatlikuks, et nad tunduvad olevat märksa Ameerika-kesksemad kui eelnevad põlvkonnad, ehk siis nad peavad diskussiooni vääriliseks mingit iba, isegi vaevuvad

arutama, et see ei olnud väga hea film. Liigu edasi, kui ta väga hea ei ole! See on järeleandmine kättesaadavusele, laiskus tegelikult. Aga mulle tundub, et on mingi faasinihe toimunud USA suunas.

Noorte autorite otsimisel on Priimägi enda sõnul aktiivne ja kasutab selleks võimalust kutsuda noored filmiajakirjanike ühingu liikmeks, mis võimaldab neid motiveerida kirjutama.

Üks viis, mida ma olen kasutanud praegu EFÜ esimehena on teha noortele kirjutajatele ettepanek astuda Eesti Filmiajakirjanike Ühingu liikmeks, mis omakorda angažeerib neid valdkondlikesse ettevõtmistesse. See tekitab neile isu ka rohkem kirjutada, üldse teemas olla. Ja tagasiside on oluline, noortele ma olen ise alati pakkunud võimalust, et tahad kokku saada, võtame loo läbi, räägime, mis seal oli, mis toimis, mis ei toimunud. See kõik töötab. /.../ Nad on tulnud koolist, kus nad pidid kirjutama kirjandeid, ja kirjandite puhul tegelikult ei taheta väga loomingulisust, vaid ikkagi referatiivsust.

Kui kirjutajaid ei leia Eestist, siis tuleb vaadata Euroopa (ja ka teiste riikide) poole ja avaldada välisautorite tekstide tõlkeid. Priimägi toob välja, et tänu olemasolevatele kontaktidele saab ta toetuda Euroopa filmikriitikute, filmitegijate ja festivalikorraldajate võrgustikele.

Infotehnoloogiline areng

Veebi arendamise osas on Priimägi üldjoontes sama meelt, mis filmivaldkonna eksperdid ja kriitikudki. Veebiväljaanne peab tema arvates samuti tiražeerima tugevaid tekste ja tänu laialdasele kättesaadavusele tekitama resonantsi nende lugejate hulgas, kelle jaoks paberväljaanne ei ole käepärane.

Veebiväljaanne võib rahulikult dubleerida, see variant on okei, et läheb samal päeval üles. See muutub meile eeliseks, sest kõik hakkavad müüri taha panema oma paremaid lugusid. Varsti me oleme ainukesed, kes jagavad vabalt. See lisab paberlehele ainult väärtust juurde, see ei võta talt turgu ära. Sirp on esil, teemad on esil, sellest kuuleb rohkem inimesi.

3.3. Intervjueeritavate ettepanekud filmiajakirjanduse edendamiseks

Filmiajakirjanduse kvaliteedi tõstmiseks ja ühiskondliku olulisuse suurendamiseks nähti vajadust teha rohkem koostööd, kasutada ära erinevate kanalite võimalusi ja tekitada sünergia erinevate väljaannete ja ringhäälingu vahel.

Võiks rohkem tulla sisse ristmeedia mõtlemist. Klassikalise filmisaate asemel võiks olla selline lahendus, kus vesteldakse filmist, kus on piisavalt informatsiooni ka muul, graafilisel kujul, näited filmist, et saad kohe võtta selle tüki ja öelda, mis siin sinu meelest ei toimi, selline arvustuse infoteinmenti-sektsioon, sest oma seisukoha oskab igati kujundada, mis meeldib ja mis on hea. Aga et luua seda ruumi. (Karlo Funk)

Näiteks võiksid ajakirjad avaldada Rahvusringhäälingule pidevat survet selleks, et oleks rohkem kultuuriteemalisi saateid. On saade Vasar, mis Sirbiga on seotud, aga väga lõdvalt. Miks ei võiks olla saateid veel, mis ongi väljaannetega seotud, mis sünnivad koostöös nende väljaannetega. (Jan Kaus)

Samuti võimaldab ühiskondlikult aktuaalsetel teemadel kaasa rääkida temaatiliste numbrite koostamine. See võimaldab lugejal näha teemat erinevate prismade kaudu ja panna seeläbi toimuvat mitmekülgselt mõtestama.

Sirp lahkab tihti teemasid metoodiliselt ja läbivalt. Meeldib, et terve number on ühele teemale keskendunud. Aga ajakirjadelt ootaks ka, Vikerkaarele ei saa seda ette heita. See aeg on möödas, et numbrid ise on huvitavad, vaid inimestel tuleb pidevalt meeles hoida, milleks üldse kultuuriajakirjandus tähtis on, mis on kultuuriajakirjanduse roll ühiskonnas ja mõelda välja erinevaid meetodeid selle esitamiseks. (Jan Kaus)

Neil, kes oskavad ennast väga hästi väljendada, ei ole alati aega, ja teisest küljest, kui tellida kindla peale häid lugusid Kausilt ja Maimikult jne, siis sellega ma ei loo uut väärtust. Selles mõttes ongi see välismaalaste kasutamine ventiil. Näiteks Hiina number. Hiina on praegu väga huvitav filmikunsti mõttes, suurte muudatuste aeg, kõik on pea peale keeratud. Eestis ma ei näe mitte ühtegi inimest, kes mulle selle ära kirjutaks! On üks Hiina ekspert, megalahke tüüp kriitikuna, ta suudaks selle tõesti väga huvitavalt teha. (Tristan Priimägi)

Kultuurikajastusele ei anna lisaväärtust vaid välisautorid, vaid julgemalt võiks kutsuda kirjutama ka valdkonnaväliseid või valdkondadevahelisi autoreid.

Ehk kui valdkondade-vahelised inimesed teeksid oma väikse broadcasti: kakskümmend minutit viimasest filmist või arhitektuurinäitusest, kus taibukad inimesed räägiksid, see oleks juba lisaväärtuseks, see isegi ei nõua väga kulu, nad arutavad seda nädala koosolekul niikuinii. Mängulisust formaatides ja mängulisust valdkondade vahel võiks arendada. (Karlo Funk)

4. Kirjandus

Ilmar Vaaro

Järgnevalt tuuakse eraldi alapunktides intervjuude kokkuvõtted toimetajate ja ekspertidega. Toimetajatest intervjuueriti Pille-Riin Larmi (Sirbi kirjandustoimetaja), Johanna Rossi (ajakirja Keel ja Kirjandus toimetaja) ja Maia Tammjärve (Müürilehe kirjandus- ja uudiste-toimetaja). Kriitikute ja ekspertidena intervjuueriti Hasso Krulli, Maarja Vainot ja Rein Veidemanni.

4.1. Intervjuud kirjandustoimetajatega

Väljaande põhiliste eesmärkide väljatoomisel rõhutatakse kultuuriväljal toimuva kajastamist, tegutsejatele tagasiside andmist, kvaliteetsete artiklite avaldamist. Mõjukusena nähakse tegevuse põhjalikkust, adekvaatsust, asjatundlikkust ning tõsiseltvõetavust oma auditooriumis. Harivat eesmärki nähakse üldisemalt, mitte iga artikli või arvustuse kontekstis. Samas lähtuvalt väljaande spetsiifikast võib üldharivus olla seotud valdkonna asjatundjatega või kitsamate teemade huvilistega.

Arvestades nädala- või kuuilmumise tsüklit ei pretendeerita olla esimene sündmustele reageerimise mõttes. Algatavat eesmärki nähakse diskussiooniteemade püstitamisena, uute mõttesuundade algatamisega. Teemade tõstatamisel püütakse olla esimesed. Samas leitakse, et esimene olek on „*nii ja naa, sest et need teemad, milles olla esimesed, on ikkagi juba varem kuskil õhus*“ (Pille-Riin Larm). Püüd teemad meedias suureks teha on küll teadlik, ent siiski leiti, et väljaanne „*ei saa endale lubada pidevat küsimist selle järele, et see, mis me teeme, on oluline, vaid peab seda teatud mõttes antuseks*“ (Kristiina Ross). Teemade püstitamine ei piirdu ainult väljaandega vaid ka ürituste korraldamisega. Näiteks Keel ja Kirjandus korraldas konverentsi „*Filoloogia lagunemine*“, mille eesmärk oli arutleda ajakirja valdkondade lõimumise ja erinevatesse suundadesse siirdumise üle. Konverentsi ettekannete põhjal ilmub ajakirja erinumber, mis jätkab diskussiooni. Rõhutati koostööd teiste väljaannetega (näiteks Sirbi ja Müürilehe ühisnumber Y-generatsioonist).

Mõtestavas eesmärgis nähakse „*kajastamise üldist katust*“ (Pille-Riin Larm). Jäädvustamise puhul peetakse silmas kultuurilugu, „*hoovuste, mis siin ja praegu*“ tabamist, aga ka laiemat konteksti. „*Ma ise mõtlen ka oma tööd tehes, et üks asi, kuidas see praegu mõjutab, aga kas mitte saja aasta pärast mõni uurija seda muigega ei loeks*“ (Pille-Riin Larm).

Tagasisidestava eesmärgi realiseerumist nähakse eelkõige arvustuste ilmumisega. Tagasi sidestatav on valitud muu väärtuse põhjal kui klikimenu.

Eesmärkide täitmisega rahul olemise või mitte olemise puhul leiti, et tagasisidestav rubriik võiks olla palju paremini läbimõeldud arvustatavate teoste valiku osas. Varasemate kuvandite hoidmine osutub keeruliseks. Näiteks teadusajakirja puhul on üha raskem ühitada kahte eesmärki, kuid minevikust tiivustatuna tegutsetakse selle nimel, et hoolimata akadeemilisest staatusest oleks ikkagi midagi põnevat, kaasahaaravat lugeda, mitte teadustöö tulemuste salvestamise koht autorite jaoks. Toonitati tööjõu puudust väljaandes. Näiteks, kui toimetaja on juba käed-jalad sidunud järgmise numbriga kokkupanemisega ja siis toimub midagi kiiresti vahepeal, siis pole inimest, keda saata sellega spetsiaalselt tegelema (Sirp). Samas teise väljaande (Müürileht) puhul toodi välja suuremat vabadust enda huvidest lähtuvalt tegutsemisel.

Väljaande laia ühiskondliku kõlapinna või kitsama ringi autoriteedi võrdluses kaldutakse viimase poole. Teadusajakirja puhul peetakse seda lähenemist paratamatuks. Kultuurilehe puhul peetakse erialase ringi all silmas kogu väljaande lugejaskonda. Eesmärgiks peetakse haritud ja intelligentse lugeja tunnustust.

Väljaande orienteerituses pigem publikule või valdkonna professionaalidele jääb teadusajakiri orienteeruma valdkonna professionaalidele (Keel ja Kirjandus skaalal 1:4). Kultuurilehed püüavad keskteed leida (Sirp skaalal 2,5:2,5; Müürileht 2:3). Väljaanne peab erialainimestele olema haarav, põnev, sisukas ja asjatundlik, aga ta peab olema ka teiste erialade inimestele arusaadav ja huvipakkuv.

Mõttekaaslaste seltskonnast saab rääkida. Toonitatakse kolleegiumi aktiivset osa tagasisides-tamisel ja teemanumbrite planeerimisel. Tuuakse välja väljastpoolt tulevate mentorite roll teemanumbrite kokkupanekul (Müürileht). Mõttekaaslaste puhul on tegemist kirjandus-valdkonna nii-öelda siseringi inimestega – kirjanikud, kirjandusteadlased, tõlkijad. Siseringi saamiseks pead olema kas mõne raamatu autor või „tööriistakastiga, mille abil saad rääkida“ (mõistestik, sõnavara, lugemus) või õppinud kirjanduse, eesti filoloogia või mõnel nendega haakuval erialal. Vastustes küsimusele, kas kaastöölised on sõpruskond ja klubi toonitakse, et seda mitte. Kaastööd võivad tulla muude erialade inimestelt, mõnest muust väga selgepiirilisel eristatavast kildkonnast, püsiautorite vastastelt.

Enamasti on juhtunud nii, et selline kildkondlikkus, mis paistab valitsevat kirjandusväljal, Sirbis ei kajastu. Võib-olla need erinevused seltskondade vahel ei ole ka nii suured. (Pille-Riin Larm)

Toimetused pole enam erialainimeste ega huviliste klubiliseks kooskäimise kohaks. Põhjus-tena tuuakse lukkude ja elektroonilise valvega seonduvat sissesaaamise keerukust, tehnoloogi-liste vahenditega vastamise mugavust ja kiirust, toimetuse liikmete kaugtööl olemist, toimetuse asupaika. Toimetuse enda liikmete füüsilise kokkusaamine saab mitmetes linnades viibimise tõttu ka veebiüleselt toimuda (Müürileht). Toonitatakse siiski, et kohtumised toimetuses on palju produktiivsemad ja rohkem mõtteid tekitavad kui veebiülesed.

Facebook`iga on suhted kaksipidised. Ühelt poolt pole osa toimetajaid aktiivsed Facebooki kasutajad, aga samas tööalased asjatoimetused (fotode alla laadimine, inimeste otsimine, arutelude jälgimine pärast lehenumbri ilmumist) sunnivad selleks. Väljaande Facebooki lehekülgedel arutelusid palju ei ole. Tegemist on rohkem infokanaliga ilmuva numbri kohta. Seda kasutakse ka ilmumistsükli pauside ajal eelmiste numbrite sisule tähelepanu juhtimisel.

Blogide puhul leitakse, et need hakkavad hääbuma. Eraldi tuuakse välja Aare Pilve ja Mihkel Kunnuse blogide suurt loetavust. Kirjandusteadlaste blogisid ei teata.

Veebiväljaannet nähakse eelkõige paberväljaande kordusena. Arutlusobjekt on ajanihe, millal materjalid tehakse veebivariandis kättesaadavaks. Tuuakse välja, et veebis pole täielikult võimalik korrata lugude paberlehelist järjestust – kaob nende üksteisega kõnelemine, samuti päised. Mainitakse fotode väiksust veebis. Veebi lisamaterjalina tulevad kõne all päevakaja-lised sündmused ning lehte mittemahtuvad materjalid. Leitakse, et veebivariandis võiks linkide abil rohkem mängulisust olla. Veebiversioon peaks arvestama ühesugust sobilikku kasutusvõimalust kõikide arvutite ja telefonide variantidega.

Sotsiaalmeedia levik on üldiselt toimetuse tööd mõjutanud. Eelkõige nähakse selles kontakteerumise, reklaamimise, tagasisidestamise võimalusi. On ka variant, kus toimetus

arutleb Facebooki kinnises grupis – seal liiguvad asjad kiiremini kui meililistide kaudu (Müürileht).

Küsimusele toimetuse kavade või väljavaadete kohta väljaande infotehnoloogilisel arendamisel vastati isiklikust vaatepunktist. Fookuses nähti lugude paremat kättesaamise võimalust, seda ka arhiivimaterjalide kontekstis.

Noorte autorite ja nende kaastööde hulgalet anti erinevaid hinnanguid. Teadusajakirja puhul nenditi, et neid ei ole küllaldaselt. See seondub sellega, et huvitav teadusartikkel on hästi raske formaat ning magistriõppe lõpetanu ei valda reeglina seda kunsti. Toodi välja teaduse liikumist teises suunas kui väljaande profiil. Leiti, et varem või hiljem peab väljaande profiil laienema või nihkuma selleks, et saaks peale kasvavate nooremate põlvkondade huvialadele järele tulla, neid sisse võtta. Kui ajalehe puhul leiti, et noori on päris palju, siis lisati ka, et nende arvukuse kasvatamine tähendaks toimetajale rohkemat tööd (toetav käsi, üle- ja ümberkirjutamised). See tekitab natuke eelistatuma olukorra kogenud kirjutajatele, kelle kaastöid väga soovitakse saada, aga nende suure hõivatuse tõttu tuleb kokkulepped sõlmida pika aja peale ette.

Kinnitatakse teadlikku tegutsemist uute autorite leidmisel. Eristatakse kaastööde ja autorite otsimist. Kaastöid eelistatakse autoritele. Kaastööde saamise nimel käiakse konverentsidel, suvekoolides ja muudel üritustel ettekandeid kuulamas, hoitakse silma peal ülikoolides kaitstavatel doktori- ja magistritöödel, jälgitakse toimuvat ning räägitavat. Kui miski tundub huvitav ja põnev, palutakse kaastööd. See ei pea ainult olema uurimisteema, vaid teema, mille puhul kirjutajal on kompetentsi. Uute autorite otsingu puhul tuuakse näitena koostööd ülikoolidega. Sel puhul on toimetaja lülitunud õppeprotsessi ning pakkunud välja võimalusi, kuidas oma kriitikateadmisi rakendada või praktikat sooritada. Arvustusi saab nooremalt kergema vaevaga. Samas tuleb nooremate artikleid palju toimetada. Püütakse vältida autorite liigset korduma kippumist.

Nähakse põlvkondlikke erinevusi noorte ning keskealiste ja vanemate lugejahuvides, seda eeskätt noorte seisukohast. Noor lugeja tahab natuke rohkem kui vanem leida omasuguseid tegelasi. Ägeduse faktor (et oleks põnev ja lahe) on noorte puhul olulisem. Vanem kultuurilugu ei huvita eriti nooremaid inimesi. Üliõpilaste seas on üha vähem neid, kes valivad oma uurimisteemaks midagi 19. sajandist või varasemast. Eeldatakse, et uute ja huvitavate nähtuste kajastamine pakub huvi nii noorematele kui ka vanematele lugejatele.

Ei ole püütud teadlikult suurendada niivõrd noorte huvi, kuivõrd üldse laia lugejaskonna huvi. Positiivsete mõjuteguritena on välja toodud atraktiivsuse tõstmist paberlehe värvilisuse kaudu, teavitamise ja reklaami tõhustamist. Samas tuuakse negatiivsena tagasisidet, kui väljaannet pole võimalik soetada kohtadest, kus potentsiaalne huviline liigub. Arvatakse, et ilukirjanduslike raamatute arvukam arvustamine võib tõsta lugejate, eriti noorte lugejate huvi teadusliku väljaande vastu. Lisategurina huvi äratamisel toodi välja õpetaja vahendav roll koolitunnis või autoriteedi sõnavõtt „ägedal“ teemal. Samuti leiti, et oluline positiivne mõjutaja on toimetajate isiklik väljaandest väljapoole jääv panustamine muudes meediakanalites (olla sotsiaalne ja nähtav). Noori peetakse mugavateks ning väljaanne tuleb teha kättesaadavamaks.

Siinjuures nähakse aktiivsemat koostööd sihtasutusega Kultuurileht aga ka toimetuse enda panustamist.

Väljaandes soovitud ja esindatud kvaliteedis märkimisväärseid lahknevusi ei nähtud.

Väljaande võimaliku ühel päeval ootamatu kadumise variant tõi esile emotsioone. „Kui see juhtub üleöö, oleks kohutav jahmatus ja šokk. Sest need, kes seda loevad, neil on see nagu vaimne hügieen. Sa lähed reede hommikul susside lohisedes postkasti juurde, saad oma lehe ja doosi kätte. Või, kes loeb seda veebist, kell 12 hakkab saama oma annust tilga kaupa. Või, kes loeb juhuslikult, siis ikkagi millalgi ta loeb“ (Pille-Riin Larm). Tekib valdkondi, mida üldse ei kajastataks (aga ka võimetus seda üldse eesti keeles teha). Leiti, et kaob ära kriitiline torkija. Toimuks vaesestumine.

4.2. Intervjuud kriitikute ja ekspertidega

Eesti kultuuri ja eriti kirjanduse valdkonna arengu põhiprobleeme nähakse erinevate vaatenurkade alt. Intervjueeritud arvasid, et haridussüsteemist ei kasva peale piisava kultuurilise taustaga aktiivseid kultuuriväljal osalejaid. Vaatamata sellele, et erinevatel väljaannetel on kirjanduse arvustuste rubriigid, siis oleks vaja seda tüüpi väljaannet nagu on *Times Literature Magazine* ehk nädalalisa päevalehele, mis oleks täielikult pühendatud kirjandusele. Samas leiti, et kirjanduse valdkond ongi see, mis peaks probleeme esile tooma ning ta töötab täitsa hästi.

Samas tõi Jan Kaus välja filmivaldkonna üle arutledes, et kirjanduse kajastamises on mõned katmata alad:

Kirjanduses on asi teine, oma- ja välisteemade vahel teistsugune kui filmivaldkonnas. Eesti on väike kultuur ja tõlkekirjanduse roll on siin suur. Eesti kirjandus suudetakse teatud määral katta, aga tõlkekirjandust ei lahka metoodiliselt mitte ükski väljaanne. See on minu meelest suurim probleem, mis puudutab kirjandust. (Jan Kaus)

Põhiprobleeme kajastatakse erinevates kultuuriväljaannetes.

Kultuuriajakirjanduses on teatav potentsiaal teist vaatenurka välja tuua. Iseasi kuipalju see võimendub. Aga üks ta siis võimendub rohkem nende lugejate kaudu, kes tihtipeale on arvamuslimeri positsioonis, pikkamööda hakkavad kujundama ümber seda seisukohta, mis on alguses tekkinud laiatarbe meedias ja sotsiaalvõrgustikes. Aga vähehaaval mitmekesistub see pilt. (Hasso Krull)

Loomeinimesed arvestavad oma lähedaste, sõpruskonna, kildkonna või autoriteetsete kriitikute hinnangute ning tagasisidega.

Kirjandusväli on fragmenteerunud. See algas juba 1990ndatel. Seda olukorda, kus kirjanduskriitikud kujutasid endast autoriteete ühele või teisele kirjanikule, ei ole enam. (Rein Veidemann)

Eristatakse akadeemilist ja meelelahutuslikku kirjandusringkonda. Kirjanduse uurijad arvestavad teiste tunnustatud uurijate arvamustega ning see maailm on omavahel sümbioosis. Erialaajakirjade uurimustel on jääv väärtus. Kirjaniku jaoks on oluline kajastamine, mis aitab teadvustada raamatu ilmumise. Selle juures pole oluline, mida öeldakse, vaid et kajastatakse.

Valdkonna kriitikute ja ekspertide käest küsivad loomeinimesed arvamust, kui üldse küsivad, pigem eravestluste, aga ka kirjavahetuste kaudu. Otsene arvustuse kirjutamine tuleb kõne alla pärast väljaande toimetajaga kokku leppimist. Head teose toimetajat otsitakse küll.

Arvatakse, enamikule on oluline, et nende looming tekitaks resonantsi avalikkuses. Resonants annab loojale tõuke midagi edasi teha. Üldine orientatsioon on rohkem publikumenule ja asjatundjate arvamus jääb vähetahtsaks.

Väljaannetes toimuvaid kirjandusvaldkonna arutelusid peetakse (väga) oluliseks. Toonitatakse, et mõni väljaanne on ainuke koht, kus vastavasisulisi artikleid üldse ilmuda saab.

Eriti oluliseks pean ma vajadust esitada kirjandust protsessuaalselt ehk kuidas looming suhestub varasema kirjandusega, varasema kirjanduskogemusega ja varasema lugejate vastuvõtu, retseptsiooniga. (Rein Veidemann)

Peavoolumeedia peaks esitama laiemaid protsessi kirjeldusi.

Leitakse, et kultuuriväljaannetel on kultuurivälja hinnangute ja hierarhiate väljakujundamises oluline roll. Hierarhiad tulenevad sellest, et ka inimese enda asend kultuuris on hierarhiline. Tellijate arv ei kajasta seda mõju, mis väljaandel on – nendes antavad hinnangud on need, mis midagi põlistavad. Kirjanduse blogosfääris on väga palju üksiknišše, kus esitatakse lugemismuljeid ja väikseid käsitlusi.

Arvatakse, et blogide mood hakkab üle minema. Twitterisse mahuvad üldarvamused.

Ta on pigem selline foorum, turg, et sa näed seal meelsusi, kes mida millest arvab, võib-olla automaatne reaktsioon, mingit infot jagatakse, palju inimesi reageerib, mida tähtsaks peetakse. (Maarja Vaino)

Facebooki suhtes on arvamus kaksipidine. Tunnustatakse inimeste aktiivsust, samas leitakse, et Facebook ei asenda arutelusid, mis toimuvad kultuuriajakirjanduses.

Minu jaoks mitte seepärast, et kultuuriväljaandeid on vähe, ja see, kui nad surutakse nagu kokku, See, et ideed koonduvad, on iseenesest hea, siis tekib mingi fookus. Sotsiaalvõrgustikel on see, et fookus on liiga hajuv. Ta kogu aeg muutub. Peale selle need rühmad on hajusad. Keegi ei tea, mille üle teised samal ajal arutlevad. Nad arutelevad millegi teise, kolmanda, neljanda küsimuse üle või siis hoopis teistest aspektidest. Need ei saa kunagi kokku. (Hasso Krull)

Leitakse, et blogide ja Facebooki tegevus jääb klubiliseks. Ühiskonnas tervikuna olevat lugejaskonda nad ei konsolideeri ega ka diferentseeri. „Blogides toimuv on chattimiskriitika“ (Rein Veidemann). Tõstatus ka Facebooki arutelude salvestamise temaatika.

Toodi välja seisukoht, et teatavad väljaanded peaksid ikkagi olema suhteliselt elitaarsed. Asjatundjaid tuleb kas kogu aeg juurde või siis on tegemist kultuuriväljal teisenemisega, siis

peab väljaanne ümber orienteerima, kui asjatundjaid huvitavad hoopis teised asjad. Kui minnakse jahtima sellist sihtrühma, keda niikuinii kätte ei saada, võidakse kaotada sihtrühm, kes on truu lugeja. „*Nad peaksid olema kohtumispaiaks*“ (Rein Veidemann).

Tõdetakse, et Eesti-keskne ja globaalfookus on omavahel sobivas vahekorras. Leitakse, et väga Eesti-kesksemaks minna ei saa, kuigi Eestis on kultuurielu väga elav, aga tegijate hulk on piiratud. Arvatakse, et globaalset fookust võib laiendada, aga sellele seab piirid see, et maailm on väga suur ja kõigega tegelda on võimatu. Ühe inimese võimekuse juures vahendada kuskil maailmas toimuvat „*peaks selle kanali avama, et selle inimese kaudu voolaks midagi eesti kultuurile juurde*“ (Hasso Krull).

Teemaarenduses, mil määral kannavad väljaanded rahvavalgustuslikku ja harivat suunitlust, leiti otseselt tekstidele tuginedes, et alati võiks rohkem olla, ning on ka seda, mis on täiesti tasemel. Rohkem toodi välja variante laiemale auditooriumini jõudmiseks. Oluliseks peeti teavitustööd, mida toetaksid lahtiseletavad raadiosaated või uusloomingut ette lugeda laskvad õpetajad. Eelistati vahetuid suhtluskanaleid, kus kirjanikud sõidavad ja esinevad.

Noorte kultuurihuvide erinevuste väljatoomisel võrreldes keskealiste ja vanematega märgiti, et noored on tohutult erinevate huvidega, erinevate tasemetega. Mingis vanuses hakkavad neid huvitama sarnased asjad (aegumatu klassika), selle hulgas võib olla ka kultuuriajakirjandus. Kahe viimase põlvkonna huvisid ja suhestumist kultuuri määrab tehnoloogiline revolutsioon. 1990ndatel aastatel sündinud põlvkond on väga kiire reageerimisega. Neil on horisontaalne haaravus igasuguste kultuuri faktide suhtes suurem kui eelnevatel põlvkondadel. Samal ajal vertikaalne seostamisvõime on nendel väiksem.

Väljaannete teadlikke püüdeid suurendada noorte kultuurihuvi ilmestasisid konkreetset näidet:

Värske Rõhk on noorte väljaanne, seal on see kindlasti väga teadlik ja seal nähakse ilmselt kõvasti vaeva, aga alati pole tulemus see, mis olla võiks – noori inimesi on järjest vähem, konkurents on väike. Selleks, et taset tõsta, oleks vaja suuremat trügimist. Sirp on üldise sotsiaalpoliitilise orientatsiooniga. Mina ei näe, et selle alusel rühmiti eristutaks. Kui kirjutab noorem inimene, siis ta ilmselt kirjutab noorematele, kirjutab vanem, ta kirjutab omasugustele. (Hasso Krull).

Leitakse, et kultuur vajab turundamist. Tunnistatakse, et turundamine on tänapäeval tavaline töörežiim, milles asjad toimivad. Kultuuriajakirjandus üldiselt võib pakkuda alternatiive, aga ta ise pole alternatiivne, pole subkultuur (Hasso Krull). Igas kultuuritootes sõltub pool tema eksistentsist turundusest (Rein Veidemann). Leitakse, et tuleb leida see sihtgrupp, kellele tasub turundada. Ei ole mõtet oma energiat kulutada selle sihtrühma püüdmisele, keda on üliväike tõenäosus kätte saada. Juhitakse tähelepanu paradoksaalsele olukorrale, kus kõigi kultuuriväljaannete suure riigist sõltuva dotatsiooni tõttu peab riik ise olema turundaja.

Arvatakse, et kultuuriväljaannetel peaksid olema veebis sisu peegeldused, veebiväljaanded peaksid kordama paberväljaannet. Erisustena leitakse, et kodulehed võiksid olla dünaamilisemad. Juba enne numbri ilmumist võiks „isuäratajana“ lugu ees olla. Seal võib ilmuda lugusid, mida paberväljaandes üldse ei ilmugi või ilmuvad seal lühendatult. Veebivariandi kasuks räägivad igal hetkel kättesaadavus, paberandjalise koduse mahutavuse piirid.

Paberkandjalise variandi poolt võivad olla tahtmine lugeda paberväljaannet, huvi konkreetse numbriga vastu, suurem tõenäosus eksisteerima jääda. Lugejate arvu suurendamiseks veebi kaudu kättesaadavaks tegemine kõikidele inimestele, aga selle juures poleks enam mingit omatulu teenimise aspekti.

5. Sirp muusikavaldkonna kajastajana

Liisa Hõbe

Antud analüüsis tuginen enda bakalaureusetööle¹, mille käigus uurisin põhjalikumalt Sirbi muusikakäsitlust. Eesmärk oli vaadelda Sirbi kajastatavat muusikavaldkonda kolmest küljest: muusikatoimetaja (Tiina Mattisen), muusikakriitikute (Aare Tool, Tanel Joamets, Anne Prommik, Alo Põldmäe) ja ekspertide (Tõnis Kahu, Mart Niineste, Rasmus Puur) arvamuste kaudu.

Muusikaartiklid on võrreldes teiste Sirbi valdkondadega kõige kirjeldavamad, milles suuri küsimusi tõstatatakse harva. Intervjueeritud tõesid, et kui nad oleksid seotud mõne teise kultuurialaga, siis nad ilmselt muusikakülgedele tähelepanu ei pööraks. Näiteks ütles Tanel Joamets: „*Ma loen seda ainult puhtprofessionaalsest huvist, selleks, et teada, mis toimub ja et ennast kursis hoida. Sest tekstidena on muusikaleheküljed Sirbis kõige nõrgemad leheküljed.*“ Kajastamisel võib täheldada mitmeid probleeme – ebaselge auditooriumi mõtestamine, mitteautonoomne kriitikaväli, muusikute vähene sõnatundlikkus, nõrk muusikaprobleemide kajastamine. Sellele viitab ka asjaolu, et kuigi Sirbis kirjutas ainuüksi 2015. aastal kontserdikriitikat 61 kirjutajat², kuulutati 2016. aasta mais välja muusikakirjutiste võistlus eesmärgiga leida uusi noori autoreid ja elavdada muusikast kirjutamist³.

Ebaselge auditoorium

Sirbi muusikakirjutiste nõrkuseks peetakse hägust sihtrühma määratlemist. Ühest küljest tuntakse, et artiklid on suunatud just muusikutele – ilmuval kriitikal hoitakse silma peal ja oodatakse hinnanguid. Samas on muusikaartiklites palju muusikasündmustega seotud kirjeldusi, millega muusikud on juba kursis. Sirbi muusikatoimetaja Tiina Mattiseni jaoks on oluline saavutada nii ühiskondlikku kõlapinda kui ka autoriteeti kitsamas muusikute ringis. Ka küsimusele, kas Sirbi muusikaküljed on orienteeritud tegijatele või publikule, ütles Mattisen, et ta ei näe selles vahet: „*Ma ei näe siin vastuolu, et kuulajale peaks kuidagi*

¹ L. Hõbe. Sirbi muusikakäsitlus tegijate ja ekspertide vaates. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut, 2016. <http://hdl.handle.net/10062/52016>

² L. Hõbe. Kontserdikriitika Sirbis 2015. aastal. Käsikirjaline seminaritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut, 2016.

³ Muusikateemaliste kirjutiste võistlus. (2016). Sirp, 24.04.16. <http://www.sirp.ee/online-uudised/muusikateemaliste-kirjutiste-voistlus/>

teistmoodi kirjutama või interpreedile kuidagi teisiti.“ Tema sõnul tahavad inimesed, kes on käinud kontserdil, kontrollida, kas nende arvamus kattub kriitiku arvamusega: „*Aga loomulikult see ei ole kirjutatud ainult kuulajale, vaid ka esitajale või lihtsalt muusikainimeste jaoks ka.*“ (Tiina Mattisen).

Samuti ei mõtesta kriitikud auditooriumit selgelt. Kirjutamine on arvustajate jaoks enamasti loominguiline protsess, näiteks ütles Tanel Joamets: „*Sa teed seda ikkagi niimoodi, kuidas enda seest tuleb ja kes seda ikkagi vastu võtab, seda ei saa ju kogu aeg mõelda.*“ Joametsa sõnul ei ole keerukas sõnavara väärtus omaette ja seetõttu eeldab ta, et artiklid on suunatud laiemale ringkonnale: „*Ma kirjutatan omast arust küllaltki lihtsas keeles, mitte tingimata lihtsaid mõtteid, aga lihtsas keeles. Selletõttu ma ei arva, et see oleks väga kitsale ringile suunatud.*“ Joametsa sõnul on kontserdikriitika nii esinejatele kui ka kuulajatele (nendele, kes olid kontserdil ja nendele, kes kontserdisaalis ei olnud) ning nendib, et see teeb artikli adressaadid umbmääraseks, kuid lisab, et see on küllaltki väljakujunenud traditsioon.

Üldistades võib öelda, et kriitikud mõtestavad auditooriumina kontsertidel käivat kultuuriaktivisti, keda muusikasündmustest teavitada, aegajalt harida ja mõjutada. Artiklite lugejateks ei peeta kaasmuusikuid, vaid publikut üldisemalt. Kuigi riigieelarveliste väljaannetega tõstatub pidevalt küsimus, kas ja kuidas saaks neid viia laiemate massideni, ei pööranud intervjueeritud kirjutajad tähelepanu mitte niivõrd lugejate arvu suurendamisele, vaid klassikalise muusika populariseerimisele üldisemalt. Näiteks ütles intervjuus Anne Prommik, et tema ideaaliks on inspireerida muusikakauget inimest ja kirjutada talle selges keeles:

Ma tahaksin kirjutada nii, et seda suudaks lugeda inimene, kes ei tea klassikalisest muusikast peaaegu midagi. Ma tahaks kirjutada nii, et see tekst haaraks teda. /.../ samal ajal ikkagi sellest kumaks läbi, et seda teeb valdkonna spetsialist. (Anne Prommik)

Muusikakriitilised artiklid on laialivalguvad just seetõttu, et tihtipeale pole selgelt mõtestatud kellele ja mida peab kajastama. Mõnes artiklites on liiga palju kirjeldust, samas on teised jälle liiga spetsiifilised. Tasakaalukoht sõltub suuresti kirjutajast. Kui lähtuda sellest, et artiklid on suunatud muusikutele, siis võiks Rasmus Puuri sõnul ürituste kirjelduste arvelt ruumi kokku hoida, sest muusikud on teadlikud, millega on tegemist. Samas kui artiklid on suunatud laiemale ringile, siis on kirjeldused vajalikud. Samuti lisab ta, et tihti on kirjutatud pikalt artistide taustast: tuntud eesti interpretide arvustustes tuuakse välja muusikute elulugu (hariduskäik ja suuremad saavutused). Puuri sõnul kirjutatakse näiteks teatrikriitikas näitlejate elulugudest palju vähem:

Hästi harva, aga väga detailitäpselt, kui on mingi varasema rolli slesped, siis see on välja toodud. Aga muusikas kirjutatakse sellest palju rohkem millegipärast. (Rasmus Puur).

Mitteautonoomne kriitikaväli

Kultuuriajakirjandus on traditsiooniliselt nautinud „erilisi, teistsuguseid“ ajakirjanduslikke privileege, näiteks ei järgita objektiivsus- ja erapooletusnõuet⁴. Ott Karulini sõnul on näiteks

⁴ I. Skulte. Mis on kultuuriajakirjandus? Sirp 30.01.2014. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/mis-on-kultuuriajakirjandus/>

teatrikriitikaväli Eestis autonoomne ja seetõttu on ka teravamad ja ausamat ütlemist rohkem⁵. Eesti muusikakriitikaväli aga pole autonoomne – arvustajad on ise praktikud ja seetõttu kontserdikorraldajate ja esinejatega seotud. Intervjuudes viidati pidevalt, et Eesti on väike, kõik muusikud tunnevad kõiki ja see pärsib kriitiliste hinnangute andmist. Joametsa sõnul polegi praegu neid muusikast kirjutajaid, kes seisaksid väljaspool muusikute ringi. Tema hinnangul kirjutavad näiteks pianistidest kriitilisemalt vahel ainult eakamad kriitikud, kellel ei ole enam „midagi kaotada“, näiteks Leelo Kõlar.

Sellegipoolest on üheks kajastamise eesmärgiks anda hinnang eesti interpretidele, näiteks nende uutele soolokavadele. Selleks, et anda hinnang, tuleb kõigepealt tuua välja kontserdil kõlanud esituse puudused ja tugevused. Kõige täpsemalt suudab Sirbi muusikatoimetaja Tiina Mattiseni sõnul interpretatsiooni arvustada teine interpret. Samas on Eestis levinud arusaam, et interpret ja kriitik ühes isikus ei saa olla efektiivne, sest pole viisakas oma kolleegide tegemiste kohta sõna võtta⁶. Sellest lähtuvalt on muusikaajakirjanduses ilmuv kriitika tihti ettevaatlik ning seetõttu pole sellel ka suurt kaalu.

Praegused kirjutajad tunnevad seotust esinejatega. Näiteks Anne Prommik töötab Klassikaraadios toimetajana ja mõtleb kirjutades sellele, et arvustatavad loevad tema kirjutatud artikleid: „*Kui see inimene ülehomme tuleb mulle stuudiosse, ma pean mõtlema, kas ta tahab mind lüüa või mitte, aga ideaalis sooviksin sellele mitte mõelda. Ma sooviksin ennast sellest täielikult distantseerida.*“ Muusikakriitikud tajuvad ka ise, et väli pole autonoomne. Näiteks ütleb Prommik, et kui ta ambitsioon oleks saada „tõeliseks muusikakriitikuks“, siis ta ei suhtleks muusikutega üldse, ainult muusikute ringist eraldudes saaks ta olla sada protsenti aus: „*paratamatult ma olen ise õppinud Muusikaakadeemias. Ma olen mõnede nende inimestega kõrvuti harmoonia tunnis istunud. /.../ Ma püüan olla nii õiglane ja aus, kui ma suudan, aga 100% pole ma seda kindlasti, sest isiklik kokkupuude alati mõjutab.*“ (Anne Prommik).

Mattiseni sõnul paistab hinnangute andmise vältimine arvustustes kohe välja – artiklites on rohkem informatsioonilist tasandit ja vähem hinnanguid: „*... kirjutatakse sulle, et toimus ja et oi kui tore, aga me tahame ikkagi, et seal oleks mingi hinnang ja probleem.*“ Tihtipeale arvustatakse kontserte, mille puhul aimatakse ette, et saab kirjutada positiivses võtmes. Ka kriitikud ise on rahulolematud, et ilmuv kriitika pole piisavalt aus. Näiteks näitas intervjuu käigus Alo Põldmäe ajakirjas Muusika ilmunud arvustust, mis oli ülistavalt positiivne: „*Ainult suurepärase, vägev ja üliilus. Kellele see mida ütleb?*“

Puuri sõnul on idee hinnata eesti interpretide hetkeseisu sümpaatne, aga sellel on mõte ainult siis, kui kirjutatakse ausalt. Kui mõnel Eesti tippinterpretidel on kehv kontsert, siis Puuri sõnul see praegu Sirbis ei kajastu: „*Ma arvan, et see peegeldus ei ole adekvaatne. Võib-olla väga pehmelt öeldakse, et ei ole kõige parem kontsert, aga tegelikult oli häving. /.../ kui see on eesmärk, talletada interpretatsiooni hetkeseisu, siis see on ju väga oluline kirjutada, et meil ei*

⁵ O. Karulin, O. Kriitikute kvarteti tekstidžäss. Sirp 29.04.2016. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/kriitikute-kvarteti-tekstidzass/>

⁶ M. Riisikamp. Kriitikakunst – Kriitik on kunsti hoidja. Sirp 11.12. 2015. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c5-muusika/kriitikakunst-kriitik-on-kunsti-hoidja/>

ole kõik kogu aeg väga hästi. Kui loed 50 aasta pärast, siis meil on olnud 100 aastat suurepärased interpretatsioonid, aga maailmalavadel noh, on nagu on.“ Puur lisab, et arvustus on tagasiside interpretatsioonide ühe kontserdi lõikes ja kuna tippinterpretatsioonidel on enamasti üks soolokontsert aastas, ei pruugi ühe kontserdi peegeldus olla adekvaatne.

Pianistina ütleb Joamets, et avalik tagasiside on muusikutele oluline: *„Igal juhul on hea, kui on mingit kõlapinda sellel tegevusel. Muidu lihtsalt mängid ära kuskil nurga taga ja ei jää mingit jälge.*“ Joametsa sõnul loevad tegijad endast kirjutatud artikleid: *„kui on mõni teravam artikkel sattunud, siis arutatakse ja kui on positiivne artikkel, siis õnnitletakse.*“ Samas toob ta välja, et isiklikult mitte puudutavate arvustuste üle arutletakse vähe: *„neid arvustusi, mis arutlema paneksid, neid ei ole ju nii tihti.*“ Selleks, et artiklid tekitaksid diskussiooni, peaksid need olema intensiivsemad ja vaatenurk isikupärasem: *„Väga palju on ikkagi kirjeldavaid artikleid. Jah, et oli kontsert, mängiti seda ja seda.*“ (Tanel Joamets).

Kroonikafunktsioon

Nii kirjutajad, eksperdid kui ka muusikatoimetaja viitasid intervjuudes pidevalt Sirbi ajaloolisele nn kroonikafunktsioonile. Muusikutele on tähtis, et olulisematest muusikasündmustest ilmuks regulaarselt peegeldus. Näiteks tõi Anne Prommik välja, et ta kasutab Klassikaraadio töös igapäevaselt endist Sirpi ja Vasarat ning on väga tänulik, et sealt saab ülevaate pool sajandit tagasi toimunud kontsertide kohta. Mattisen väljendas intervjuus pidevalt muret, et kõikidest süvamuusika sündmustest ei jõua kirjutada. Isegi kui kriitikaväli pole autonoomne ja kriitikud ise ei pea ennast „tõelisteks kriitikuteks“, eelistatakse kirjutada ülevaatlikumalt ja vähem kriitiliselt kui jätta kajastamata, sest kui ei kirjutata, siis ei jäägi muusikute tegevusest mingit märki maha.

Muusikatoimetaja tõi intervjuus välja, et mõnele teemale on keeruline leida arvustajat, kuna potentsiaalsed kirjutajad on kajastatavate muusikasündmustega seotud. Seega esineb muusikakirjutistes huvidekonflikt: muusikasündmustest kirjutavad näiteks sama ürituse korraldajad. Prommiku sõnul peab sellistel hetkedel valima kahe halva variandi vahel: *„Sa pead valima, kas sa võtad selle pooliku variandi, et inimene, kes on seotud, ütleb midagi nagu pika hambaga ja poolikult või teine variant, et jätad täiesti kajastamata ja mulle tundub see variant, et jätta täiesti kajastamata isegi veel hullem, sest siis ei jää mitte mingit märki maha.*“ Endine Eesti Päevalehe muusikatoimetaja Mart Niineste tõi välja, et Sirbi kirjutistes esinev huvidekonflikt on tema põhiline etteheide Tiina Mattisenile.

Tõnis Kahu sõnul takistab kriitiliste hinnangute andmist klassikalise muusika kogukonna kaitsepositsioon. Tema sõnul käsitletakse klassikalist muusikat kui midagi, mis on kapitalismi ja kommertsmaailma poolt kiusatud: *„Järelikult, kui me oleme kaitsepositsioonis, siis me peaksime hoidma kokku ja nii öelda see sisering peab olema tugev ja enamvähem stiilis, kui me iseennast ei kiida, vaid tüli norime, siis kes meid ikka kiidab.*“ Tanel Joametsa sõnul loodetakse, et positiivselt kirjutamine tõstab kontserdiküllastajate arvu: *„Nad on nagu üks pere, kirjutajad ja mängijad ja kõik tahavad, et läheks hästi, et kontsertidel oleks palju rahvast, oleks palju .. positiivset kära ümber selle, mis muusikud teevad ja kriitikud tahavad*

sellele tegelikult kaasa aidata ja sellepärast nad ei võta nii kriitilist positsiooni. See on normaalne, loomulik tegelikult, kui mõelda, kui väike Eesti on.“

Kahu sõnul aitab muusikute kildkondlikkuse vastu see, kui ei kirjutata artikleid mitte autorile, vaid potentsiaalsele tarbijale: *„kui sa kirjutad tarbijale, siis tekib selle plaadi ümber juba mingisugune teistsugune väli, sa astud sellest kildkonnast välja. Seda Sirp ei tee. Sirbi tekstid ei ole adresseeritud tarbijale, nad ei tegele turundamisega, muusikaturundamisega /.../. Sa ei pea kirjutama heliloojale, vaid sa kirjutad mingile ringile, kes on potentsiaalselt valmis seda teost ostma. Minu arust on see vabastav.*“

Kultuuritoimetajad annavad igale kultuuriobjektile teatava autoriteetsuse, sest iga objekt, mida kajastatakse, tõstetakse esile ja seeläbi soovib meedia seda publikule⁷. Kui muusikakülgedel üritatakse kirjutada võimalikult paljudest sündmustest, ei anna kajastamine valitud sündmustele nii suurt autoriteetsust. Kuigi kultuurilehtede kroonikafunktsioon on Rasmus Puuri sõnul muusikaloos oluline ja selle tähtsust ei suudeta võib-olla praegusel hetkel hinnata, ootab ta kroonika asemel rohkem kommentaare sellele, mis toimub, mitte lihtsalt sündmuste kajastamist. Praegu on Sirbi muusikaküljed tema sõnul ürituste orjuses ja seetõttu on arvamusruumi vähe. Puuri arvates võiks ürituste sõel olla tugevam, et need sündmused, mida kajastatakse, tunduksid autoriteetsemad: *„teravustada välja need, mis tõesti on suured seigad meie muusikaloos.*“

Puur toob välja, et suurte koosseisude arvustusi ta ei loe väga tihti: *„need on minu jaoks ka reakontserdid, sündmust on seal harva. Kui ma kaks ja pool aastat tagasi käisin mingil kohutaval ERSO kontserdil, mida Nikolajev Aleksejev juhatas, sellest tuli väga neutraalne artikkel, aga minu jaoks oli see nii kohutavalt halb, et ma ei käinud poolteist aastat ERSO kontserdil, siis mul ei tekkinud mingisugust huvi neid artikleid edaspidi lugeda.*“ Tema sõnul võiks rohkem avaldada näiteks plaadiarvustusi, sest ta peab plaadi ilmumist tähtsaks kultuurisündmuseks: *„See ei ole sama tähtis kui ERSO reakontsert, see on pigem olulisem.*“

Organisatsioonikriitika

Sirbi muusikatoimetaja seisukoht on, et Sirp ei tohiks olla ainult kultuuripildi salvestaja, vaid oluline on anda hinnang ja hinnangute kaudu mõjutada muusikaelu Eestis. Kuigi arvustuste mõjus tänapäeval Mattiseni sõnul kaheldakse, tunnetab ta enda töös, et kirjutistel on mõju – kajastavate teemade valik mõjutab otseselt Eesti kontserdielu. Ta toob mitmeid näiteid sellest, kuidas kontserdikorraldajad võtavad temaga ühendust ja küsivad, miks kontserdist pole ilmunud arvustust. Kajastamata jätmises nähakse probleemi, sest kontserdikorraldajad ei saa Kultuurkapitalilt kontsertide korraldamiseks raha, kui neid ei arvustata.

Arvustajad viitasid intervjuudes vajalikkusele kirjutada probleemidest, mis olid seotud kontserdi korraldamise või kontserdieluga üldiselt. Intervjueeritud kriitikud tunnevad vajadust mõjutada eelkõige mitte niivõrd esinejaid ja loojaid, vaid kontserdikorraldajaid, viidates

⁷ R. Scott. Bridging the cultural gap: How arts journalists decide what gets onto the arts and entertainment pages. *Critical Quarterly*, 1999, 41, 46-55

nende kohustusele ja vastutusele kultuurivahendajatena. Selgelt vastanduti kõigea, mis takistab nende kui ekspertide vaatevinklist publikut nautimast või esinejat andmast kvaliteetset kontserti, näiteks ütles Anne Prommik: „*kui ma ikka näen, et mulle üritatakse müüa mingit jama mingi särava nime all, siis ma ei saa ju jätta seda välja ütlemata. Seda paratamatult Eestis juhtub, et kiputakse ära kasutama seda, et väga suur osa publikust ei taipa, kas tegemist on kvaliteetse asjaga või mitte. Siis ma leian küll, et see on minu kohus välja öelda, et see oli väga-väga halb, sest keegi ikkagi vastutab selle eest.*“

Kuigi mitmed arvustajad olid seisukohal, et organisatsioonikriitika on oluline, ei saa tegetsevad interpretatsioonid olla kriitilised kontserdikorraldajate suhtes. Näiteks ütles Tanel Joamets, et lubas kirjutada ühest kontserdist, millelt ta eeldas head taset, aga tegelikult oli pettumus. Tema sõnul jäi artikkel lõpuks üldse kirjutamata, sest ta ei mõistnud, miks see kontsert halb oli: „*Ma ei saanud aru, kas süüdi oli esineja või hoopis korraldaja. Ja korraldajatega ei taha tülili minna, kui sa oled ise muusik.*“

Igapäevase muusikaelu probleemide esitus on kõikide kultuurivaldkondade võrdluses nõrgim muusikavaldkonnas⁸. Eestis tunnevad süvamuusikakriitikud hästi enda valdkonda, kuid mitte piisavalt ajakirjanduse spetsiifikat⁹. Kuna kirjutajad ei näe ennast ajakirjanikena, on valmisolek muusikaelu probleemide kajastamiseks ja uurivaks ajakirjanduseks väga väike. Puuri sõnul teemasid, millest kirjutada, on palju. Tema hinnangul võiks raputada turvalisi süsteeme, nagu Eesti Kontsert või Tallinna Filharmoonia, uurida, kuidas need toimivad ja välja tuua, millised on probleemid: „*Kas ERSO praegune süsteem õigustab ennast või peaks raputama seda natukene?*“ Puuriga nõustub ka Aare Tool¹⁰, kes kirjutab kriitikateemalises arvamuskirjanduses, et muusikakriitika parema käekäigu eest peaksid seisma just kontserdiorganisatsioonid, sest nemad saavad muusikakriitikast otseselt kasu. Tooli sõnul peab just kontserdikorraldajates süvenema arusaam, et tõsimeelne arvustus (ja soodsamal juhul sellest tõusev poleemika) teenib lõppkokkuvõttes nende huve märksa paremini kui läbinähtavast võltsvaimustusest küllastunud enesereklaam.

Kehv sõnaseadmisoskus

Alo Põldmäe on kirjutanud Sirpi mõnikümmend aastat ja tunnetab, et viimase kümne aasta jooksul on hakatud nõudma analüütilisemaid tekste. Kui kunagi avaldati näiteks tähtpäeva artikleid mõne väljaspäeva muusiku sünniaastapäeva puhul, siis nüüd on Põldmäe sõnul ajaloolised kirjutised jäänud tahaplaanile. Eelistatakse esseelaadseid arutelusid: „*lähenedamine on selline, et oleks mingisugune probleemiasetus.*“ Oodatakse, et muusikast kirjutaja näeks

⁸ M. Järvekülg. SA Kultuurilehe konservatiiv-elitaristlik-romantiline perspektiiv muusikale. Sirp 20.04.2016. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/korge-madala-vertikaaltelg/>

⁹ M. Tomson. Kriitika dominantide muutumine: 1930. aastate eesti kontserdikriitika võrdlusjooni tänapäevaga. Interdistsiplinaarne teaduskonverents 'Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev'. Tallinna ülikool 16.-17.11.2006.

https://musiccriticismcourse.files.wordpress.com/2014/01/tlu06_maret_tomsontoim.pdf

¹⁰ A. Tool. Kriitikakunst: kes peaksid seisma muusikakriitika parema käekäigu eest? Sirp 20.03.2014. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c5-muusika/2014-03-20-14-58-17/>

laiemat maastikku, suudaks teha üldistusi maailmapraktika baasil või tõstaks üles mõne terava küsimuse. Põldmäe lisab, et mõnikord pakub taolise fookuse välja muusikatoimetaja.

Joametsa hinnangul on praegused artiklid festivalidest ja kontserdisarjadest siiski tihti väga kokkuvõtlikud, valitsevad loetelud, mistõttu on vähe originaalset ja põnevat vaatenurka: „*Nad püüavad kajastada võimalikult palju ja selliseid esseistlikke artikleid on harvem ja kuigi peatoimetaja igatseks neid rohkem, siis ei jätku lihtsalt inimesi, kes võiksid neid esseistlikke artikleid rohkem kirjutada.*“

Tõnis Kahu sõnul on muusikakriitiku juures kõige olulisem kirjutamisoskus: „*Ülesanne ei ole kirjeldada õigesti seda, mis muusika on, vaid nagu näitlejagi teeb, võimalikult täpselt. Näiteks ei ole võimalik kirjutada õiget Hamletit. Tabav peab olema, mitte õige. Seal on vahe. Samamoodi kirjeldab kriitik muusikat.*“ Kahu toob välja, et klassikalisest muusikast kirjutatakse tihtipeale kuivalt: „*On ju loomulikult olemas need muusikateoreetilised skeemid, mis kirjeldavad väga täpselt seda, mis heli on, aga see ei ole alati kõige tabavam.*“

Tekstide kuivusele viitasid ka intervjueeritud muusikakriitikud (Pronnik, Joamets). Näiteks Pronnik hindab kirjutamisel lihtsust ja selgust, samas rikkalikku keelekastutust ja vormimänge ning ta ei taha kirjutada liiga tõsiselt: „*on mingi hulk vanema generatsiooni inimesi, kes leiavad, et kuna muusika on selline tõsine asi, siis tuleks ka muusikast kirjutada kergelt kantseliitlikus tekstis ja see tendents lööb läbi väga sageli mitmetes tekstides, mida me seal Sirbi muusika osas näeme.*“ Ta lisab, et tema tekste on kritiseeritud, et need ei ole tõsisele muusikale vastavad: „*ma võtan seda komplimendina. Järelikult olen suutnud murda sellest kaanonist välja, kui mind kritiseeritakse, et tekst on liiga kerglane või lõbus või kergelt irooniline.*“

Puur ning mitmed teised intervjueeritavad (Joamets, Mattisen, Pronnik) viitasid, et tõenäoliselt ei avaldata arvamust, sest muusikud pole tihti „sõnatundlikud“ ja neil puudub vajalik kirjaoskus. Mart Niineste sõnul peab toimuma põhimõtteline murrang Muusikaakadeemias, kus muusikateadlasi haritakse: „*Nagu ma olen aru saanud, siis seal on hoiak selline, et meie teeme siin tõsist teadust ja kõrget kultuuri. Kriitika või eriti just kergematest asjadest kirjutamine on kuidagi madal.*“ Niineste sõnul ei tajuta seal süsteemi sees ennast ühiskonna osana: „*on ka väga meeldivaid erandeid, aga jube palju on siseringitsemist või teatavat autistlikku maailmakäsitlust. Tegelikult asju saaks palju ägedamini teha, kui oleks selline suur pilt ja sotsiaalsus natukene teistmoodi.*“

Ka teised intervjueeritavad (Pronnik, Joamets, Puur) ütlesid, et peaks muutma viisi, kuidas õpetatakse Akadeemias muusikakriitikat kirjutama. Pronnik usub, et tegelikult on võimalik õpetada ka muusikuid mitmekesisemalt ja põnevamalt kirjutama. Kuna kirjutama õpibki ainult kirjutades, peaks Pronniku hinnangul tudengitelt nõudma, et nad kirjutaksid rohkem: „*Kuigi nad õudselts virisevad, et peavad nii pika magistritöö kirjutama, aga tegelikult on see täielikult naljanumber, milliseid töid kirjutatakse Muusikaakadeemias ja ma leian, et need inimesed on tegelikult rohkemaks võimelised, neilt tuleb lihtsalt rohkem nõuda.*“

Kui süvamuusika kirjutisi peetakse kuivaks, siis Mattiseni sõnul kipuvad levi- ja jazzmuusika arvustused tihti liiga kirjeldavaks: „*Nii ka ei lähe, et on mingi muu jutt. Et mida kuulaja tundis /.../ lähenesin Nigulistele, kuidas lumi helkis ja kuidas valgus mängis ja millise*

emotsiooni see tekitas. “ Sirbi kirjutiste eesmärk pole ainult enda tunnete reflekteerimine: „kui on väga hea kirjutaja, siis võib-olla vahel võib ka sellist poeetilist läbielamislugu kirjutada, aga Sirbi valik või idee see enamasti ikkagi ei ole. “

Uus arusaam kvaliteetmuusikast

Käesolevas uuringus on mitmeid kordi viidanud muusikavaldkondade ühekülgsele kajastamisele Madis Järvekülg. Kultuuriajakirjanduse intervjuudes võis välja lugeda, et kõrgkultuuriväljaks peetakse nn „süvamuusikat“, mida seostatakse enamasti klassikalise muusikaga (mitte ainult Viini klassikuid, vaid ka vanamuusikat, romantismi jne), vahel ka jazziga. Intervjuus ütles Tiina Mattisen, et maailm pole nii rütmimuusika poole kaldu kui arvatakse: „*See on ka liialdatud, et kogu süvamuusika on mingi niši värk, seda ta kindlasti pole tegelikult.*“ Teemade valiku juures ei toonud intervjuueeritud muusikakriitikud välja, et kajastavate muusikavaldkondade ringi võiks laiendada. Näiteks ütles Anne Prommik: „*praegu, kui ma tean, et mingi aja pärast tuleb Sirpi uus muusikatoimetaja, loomulikult ma olen huvitatud, et sinna tuleks keegi, kes hindab süvamuusikat.*“

Muusikatoimetaja sõnul ei sõltu lehte jõudvate teemade valik ka valdkondlikult ainult toimetaja tahtest, vaid kirjutajate olemasolust ja motivatsioonist erinevatel teemadel kirjutada. Mõnele muusikastiilile on keerulisem kirjutajaid leida, näiteks pole piisavalt jazzist kirjutajaid. Popkultuuriteooria lektor Tõnis Kahu ütles intervjuus, et praegu jäetakse Sirbis mõned sektorid välja ning mõned valdkonnad (näiteks jazz), mida käsitletakse, on Kahu hinnangul tegelikult vaeslapse positsioonis. Artiklid võetakse lehte lihtsalt täiteks: „*No jazzist midagi on, paneme sinna mingi asja.*“ Kahu sõnul on tihti Sirbis ilmuvad jazzikirjutised propaganda maiguga: „*On tõesti hästi palju selliseid, et tore, et Eestis ikka jazzielu edeneb.*“ Mattisen ütleb, et ka näiteks jazzmuusikud pole rahul sellega, mida kirjutatakse, kuid häid kirjutajaid pole kusagilt võtta: „*... jazzi osakond on Muusikaakadeemias juba kümnekond aastat või isegi rohkem, aga kirjutajaid peale ei tule.*“

Kahu sõnul ei saa kultuuriväljaandel Eestis olla muud rolli kui katta võimalikult kõike: „*Kuigi seda näiteks ei tehta. Seda ei tee kindlasti Müürileht, seda ei tee Ekspressi areen, seda ei tee loomulikult Sirp.*“ Sirbi muusikakülgedel on seoses popmuusikaga identiteediprobleemid. Kahu hinnangul kajastatakse põhimõtteliselt klassikalist muusikat: „*Valitakse, mul on tunne, rohkem selle järgi, et mingid teemad oleksid esindatud, aga mitte selle järgi, et see tase oleks kirjutajatel väga kõrge.*“. Kahu toob välja, et klassikalise muusika ja popmuusika kildkonnad ei kohtu. Tema sõnul ei ole probleem otseselt inimestes, vaid väljenduskeeles: „*nad ei suuda vastastikkusest keelest väga palju midagi üle võtta. /.../ kriitiline kõneviis on kummaski sfääris väga selgelt lahus.*“

Kahu märgib, et Sirbil oleks kasulik muusikapaletti avardada. Tema hinnangul ei tohiks Sirbis kopeerida stiili, mis on Areenis, Eesti Päevalehes või Postimehes, vaid tuleks leida muusikavaldkonnas laiemalt oma kajastamise stiil: „*suurepärane idee oleks ühendada klassikaline muusika, jazz ja populaarmuusika ja maailmamuusika, et luua selline oma arusaam kvaliteetmuusikast, mida saaks käsitleda natukene teises keeles. Minu poolest kas või*

muusikateoreetilises keeles, kui see peaks tähtis olema, aga et ta ei jätaks olulisi sektoreid eesti muusikast ja eesti kultuurist välja.“

6. Tants

Anneli Kann

Tantsuvaldkonnas on intervjueritud ekspertidena Monika Tomingat, Evelin Laglet ja Heili Einastot. Tantsuvaldkonnale spetsialiseerunud ajakirjanikke ei ole välja kujunenud, sel põhjusel esindab järgnev vaade eelkõige loojate seisukohti.

Ühe üldise valdkondliku olulise probleemina tõid kõik eksperdid välja projektipõhise rahastuse, mis püsib järjepidevust ning pikemaajalist tegevust. Projektipõhise puhul toodi välja mitut aspekti. Ühe aspektina nimetas näiteks Lagle projektirahade piiratust ning sellega seoses kultuurisfääri pääsemise raskust. Selle taga võivad olla ka uute tulijate oskamatus projektide kirjutamises või produtseerimise valdkonnas. Viljandi kultuuriakadeemia pakub enda tantsukunsti tudengitele produtseerimise ja loomeettevõtluse aineid, kuid Tallinna ülikooli õppekavas näiteks puudub projektide kirjutamise ja lavastuse produtseerimise õpe.

Ja loomulikult projektipõhisusel on piirid, sest ka Kultuurkapitalil on piirid. Et üldse sinna sfääri pääseda, et saad mõne lavastuse lavale tuua see nõuab väga suurt tööd. (Evelin Lagle)

Kõik kolm eksperti tõid projektipõhise tagajärjena välja järjepidevuse puudumise. Lavastust tehes ei ole kunagi ette teada, kas tekib võimalus ka järgmist teha, kuid selleks, et lavastaja saaks areneda, oleks tal tarvis pidevat töökogemust ning eelnevas tsitaadis mainitud suur tööhulk võib noori ka valdkonnast eemale tõrjuda. Einasto toob ühe olulise aspektina välja ka õhinapõhise, mis on projektivälise tegevuste motiveerijaks. Samas on oluline nüanss siin tantsijate treening, mis toimub justnimelt „õhinapõhiselt“, sest ühe projekti raames ei ole aega tegeleda lisaks muudele asjadele ka tantsijate treenimisega. Kui võtta võrdluseks näiteks sportlased, siis nende võistlusteks valmistumise üheks osaks on treenimine ning seda loetakse sportlase n.ö „tööaja“ sisse, kuid tantsijate puhul lavastuse tarbeks tehtavad proovid ei ole otseselt treening ning füüsilise treeninguga tegelevad tantsijad enda vabast ajast enda rahakoti najal.

/.../ raha saad sa projekti ettevalmistamiseks ja paar korda ettekandmiseks, aga seda, et sa näiteks võiksid projekti ekspluateerida kahe-kolme aasta vältel selle jaoks enam raha nagu on väga raske saada. Mis sisuliselt tähendab seda, et muu tegevus väljaspool seda projekti on niisugune õhinapõhine nagu meil armastatakse öelda. Ja väga raske on sellega niisugust pikemaid järjepidevust tagada. /.../ Ja selle tulemuseks ongi, et sageli, nagu noored tulevad, alustavad väga hooga. Aga ühe-kahe hooaja pärast saab aur otsa, mõni peab kauem vastu. Aga väga pikalt tantsus tegevaid inimesi järjepidevalt on väga vähe.“ (Heili Einasto)

Õhinapõhiseks võib nimetada ka ekspertide arvamuste kirjutamist kultuuriajakirjandusse, mis üldiselt toimub vabast ajast ning ei pruugi alati päädida avaldamise ja honorari saamisega.

Lisaks järjepidevuse puudumisele valdkonna arengus tõi Tomingas välja projektipõhisust kui vähese publikumenu põhjust. Projektipõhisuse tõttu etenduvad lavastused lühikest aega ning ebapiisava reklaami tulemusena võib juhtuda, et publik, kes isegi võiks jõuda kaasaegse tantsu etendusele, ei saa seda infot õigel hetkel kätte. Selles mõttes on balletiteatritel kergem publikumenu saavutada oma järjepidevuse tõttu.

Reaalsus on see, et paljud ei jõua kaasaegse tantsu etendusi vaatama, sest need on projektipõhised ja projektipõhisusega on väga raske midagi saavutada. (Monika Tomingas)

Kultuuriajakirjanduses tantsu valdkonna probleemide esilepääsemise osas toovad intervjuueeritavad välja, et probleemid mõnel määral figureerivad ajakirjanduses, küll mitte süstemaatiliselt, kuid vahel tulevad siiski tekstidest välja. Hinnanguliselt olid eksperdid probleemide esinemises kultuuriajakirjanduses pigem positiivselt meelestatud ja nägid selles ka valdkonna enda vastutust. Ka väljaannete kaupa toodi välja erisusi, millist teksti oodatakse või millise suunitlusega väljaande poole pöördutakse. Näiteks Evelin Lagle tõi välja, et Sirbis on fookuses eelkõige arvustused. Päevakajalisi probleeme, mis seonduvad arvustatava lavastusega, on ta nii märganud kui ka ise sisse toonud Sirbi kirjutistesse.

Sirbi eelistus on kindlasti arvustused. Selles mõttes, et sellise analüüsiga peale minna, siis tal peab olema mingi väga konkreetne päevakajaline taust. Kas on mingi üritus, kas on mingi konverents, kas on mingisugune lavastus, mis selle probleemistiku esile toob. Ta kindlasti käib läbi arvustustest. Ütleme kui on mingisugune lavastus nagu natuke nõrk siis hakatakse ikka otsima, kus on selle juured. Vähemalt mina kirjutajana olen alati püüdnud seda teha. (Evelin Lagle)

Üldiselt eksperdid tantsu kajastamisesse kultuuriajakirjanduses väga kriitiliselt ei suhtunud. Toodi välja küll erinevaid probleeme tantsu kajastamise juures, kuid kõik eksperdid tõdesid, et üleüldse tantsu figureerimine kultuuriajakirjanduses on juba positiivne nähtus, kuna tants ühiskondlikul pildil ei ole niivõrd väärtustatud. Kuigi edasisel vestlemisel eksperdid tõid välja hulganisti kriitikat kultuuriajakirjanduses kajastuse kohta, olid nad väga mõistvad kultuuriväljaannete toimetajate suhtes ning leidsid, et üldiselt on hästi. Selline vastuoluline suhtumine tantsu kajastusse kultuuriajakirjandusse esines kõigil kolmel eksperdil vähemal või suuremal määral. Kuigi analüüsides valdkonna kajastust ilmnes hulganisti probleemkohti, tundub, et eksperdid olid oma ootustes kultuuriajakirjanduse tantsukäsitlusele üpris pessimistlikud. Suhtumisest tuli välja lausa teatav hoiak justkui tantsu valdkond ei saakski paremat kajastust oodata, olemasolevgi on juba hea saavutus. Kuid samas sellest lähemalt rääkides tuli valdkonna kajastusele mitmeid etteheiteid.

Ma ei saa öelda, et probleemi on selle koha pealt. Tants on kajastatud, ka kultuuriajakirjandus suhtub väga hästi üldiselt, kultuuriajakirjandus on Eestis olemas ja palju mitmekülgsem, kui võib-olla mõnel pool mujal. (Heili Einasto)

Teisalt eksperdid teadvustasid endale, et tantsu valdkond ajakirjanduses ei saagi olla prioriteetne, kuna see ei ületa uudiskünnist:

Tants ei ületa uudiskünnist, see on meie valdkonna probleem. (Monika Tomingas)

Teisalt nähakse seda valdkonna probleemina, et ei olda piisavalt atraktiivsed, meedia valikutele kahtlusi ei esitata. Pigem mõistavad eksperdid meedia toimimise mehhanisme ja sooviksid valdkonnalt endalt enam aktiivsust valdkonna kajastamise parendamiseks:

Valdkond on väike selle jaoks. Võib-olla ongi see õige et tantsu valdkond peab ise hoolitsema selle eest, et oleks mingi tantsu väljaanne olemas ja kui ühel hetkel on avalik siis on ju võimalik liikuda selles suunas et sihtgrupp oleks võimalikult avar. (Evelin Lagle)

Valdkonda vaadeldi kultuuriajakirjanduse kontekstis kitsalt tegijate ringiga piirdudes ning eksperdid implitsiitselt rääkides valdkonnast pidasid silmas eelkõige tantsukunstnikke ja koreograafe, kuigi jutu sees kasutati enamjaolt sõna tantsijad või tantsuainimesed.

Tantsukäsitlustes kultuuriajakirjanduses ühe probleemina nähti arvustuste kvaliteeti. Ühelt küljelt, et autorid vahel ei analüüsi lavastust, vaid tahavad lihtsalt „ära panna“ süvenemata lavastused sisusse või detailidesse.

Oma tagasisidet andes inimesed tihtipeale ei analüüsi nagu puudujääke, vaid lihtsalt lahmivad ja see ongi see, valdkonnas ja kultuuriajakirjanduses üldiselt kõige kriitilisem hetk. (Monika Tomingas)

Kuigi sellist agressiivsust täheldasid eksperdid harva ning pigem olid need olukorrad oma erakordsuses neile silma jäänud. Teiselt küljelt toodi aga välja ka valdkonna rahumeelsust ning konfliktide puudumist üldises avalikkuses.

Üldiselt ma ütleks, et väga rahulik on see valdkond. (Evelin Lagle)

Samas nähti kohati liigset leebust valdkonnas tehtava suhtes probleemina. Ühe näitena toodi Henrik Kalmeti lavastuse meediakriitikat, kus ei öeldud otse välja, et tantsulises mõttes oli lavastus täielik läbikukkumine (mis ta ühe eksperdi hinnangul ka oli). Sellest näitest järeldas üks ekspert, et valdkonna jaoks on mingid „püha lehmad“, kellele ei julgeta midagi öelda ning samas seal kõrval olevad hulga paremad teosed jäävad arvustamata. Pehmendavat kõneviisi kriitikat edastades oli märgata ka tantsukajastuse sisuanalüüsil – negatiivsete sõnumite esitamiseks kasutati näiteks retoorilisi küsimusi, tinglikku kõneviisi või pehmendavaid väljendeid.

Probleemina toodi välja kultuuriajakirjanduse regionaalsus. Eelkõige Lagle hinnangul on kultuuriajakirjandus keskendunud liialt Tallinnale ning ülejäänud Eesti jääb tahaplaanile. Samas, kui on vaja olnud, siis on ka mujal toimuvat kultuuriajakirjanduses kajastatud.

Eesti-keskse ja globaalse suhte kohta leidsid kõik eksperdid, et praegu kaldub käsitlus olema Eesti-keskne isegi kui räägitakse välismaal toimuvast. Globaalseid probleeme või teemasid võetakse üles juhul, kui mõni eestlane on sellega konkreetselt seotud ning selle põhjusena tuuakse välja ikkagi teema aktuaalsus ja lugejate suhestusvõime. Kui valdkondliku arengu mõttes ekspertide hinnangul isegi võiks olla rohkem globaalset konteksti toomist meie

konteksti kõrvale, siis lugejahuvist lähtuvalt eeldasid eksperdid, et peaks ikkagi olema seos Eestiga kirjutistes olemas.

Teisalt toodi välja ka globaalse käsitluse ressursipuudus. Kultuuriajakirjanduses ei ole selliseid rahalisi võimalusi, et lähetada kirjutajaid rahvusvahelistele festivalidele ning kui kultuuriajakirjanduses ilmub mõni ülevaade, siis on see toimunud kirjutaja enda initsiatiivil.

Loomulikult annaks globaalne pilt hoopis teise perspektiivi aga sellel on väga praktilised põhjendused taga. /.../ Sellist ressursi ei ole iial meil kultuuriajakirjadel. See on kirjutaja enda huvi. (Evelin Lagle)

Ka Tomingas tõi välja, et kui tema soovis minna rahvusvahelisele festivalile, siis ta ise võttis ühendust ning pakkus Sirkile, et kirjutab sellest ka loo ning toimetaja oli nõus.

Valdkondlikus mõttes nõustusid kõik intervjueeritavad, et kriitikat tegelikult kõik loevad, isegi need, kes väidavad, et ei loe, ilmselt ikka tunnevad huvi, kuna ilmunud kajastus mõjutab lavastuse käekäiku. Samas tõid eksperdid välja, et kõike ajakirjanduses ilmuvat valdkonnas tõe pähe ei võeta, loetakse ja oodatakse eelkõige enda kolleegide tagasisidet või valdkonnaekspertide tagasisidet.

Ma arvan, et neid kriitikaid võib-olla tegelikult igaüks loeb aga nad hindavad pigem oma kolleegide tagasisidet, sest sa mingil määral teab juba kes valdkonnas mõtlevad natuke nagu sina ja siis nende tagasiside on hästi väärtuslik. (Monika Tomingas)

Kõik võivad öelda, et see ei ole üldse tähtis ja ma arvustusi ei loe, aga tegelikult väga jälgitakse. (Heili Einasto)

Einasto toob välja „haritud tagasiside“ vajalikkuse – seda tema hinnangul tantsukunstnikud ootavad. Selle all on silmas peetud kriitikat valdkondlikult spetsialistilt, kes on pädev andma hinnangut. Veidi laiemas perspektiivis räägib Lagle aga haritud kirjutajast, kes sarnaselt Einasto ideelegi on valdkonnas piisavalt pädev, kuid teine oluline aspekt on sealjuures kirjutamisoskus. Kirjutada peaks haritud kriitik oskama nii, et see sümpatiseeriks lugejale ning kirjutis peaks silmas pidama oma sihtauditooriumi. Kui võtta arvustuste puhul näiteks eesmärgiks publikuhuvi tekitamine või lugeja harimine, siis „haritud kriitik“ oskab enda arvustust selliselt üles ehitada, et ka tavalugeja saaks aru, kuid samas ei tohiks arvustuses alahinnata lugejat.

See ei tähenda et peaks alahindama lugejat see ei tähenda et ei või analüüsida. Pigem on kirjutajapoolne tarkus et öelda oma asju nii, et need on arusaadavad. (Evelin Lagle)

Üldiselt tuli kõikide ekspertide puhul välja hinnang, et valdkonna inimesed kultuuriajakirjandust ilmselt eriti ei loe. Kuna „tantsu inimesed ei ole kirjutajad“ (Heili Einasto), siis ei lange nad eralistesse diskussioonidesse kultuuriajakirjanduse veergudel. Vastulausete ilmumine olevat harv nähtus ja tegelikult tantsukunstnikke ajakirjanduses ilmuv suurel määral ei huvita. Eksperdid mainisid, et siinkohal võib tegemist olla ka oskuste vajakajäämisega, sest tantsukunstnikud ei oska lisaks kirjutamisele ka meediaga ühendust võtta ja vahel ei tegele enda tegevuse turundamisega, sest kogu aur kulub muule.

7. Teater

Tuudur-Jaan Rekkor

Teatrikriitikute ja toimetajate arvamused on esitatud intervjuude peamiste sõlmpunktide alla koondatult. Teatrivaldkonnas intervjueeriti kriitikutest Madli Pestit, Margus Mikomäge ja äsjalahkunud Andres Laasikut, toimetajatest Sirbi peatoimetaja Ott Karulini ja TMK peatoimetajat Madis Kolki.

Valdkonna põhiprobleemid

Ott Karulin peab suurimaks probleemiks teatrivaldkonnas ressursside vahet ehk väiksematel teatritel ei ole eraldi professionaale, kes meediaga suhtleks ja kes seeläbi teatri tegemistele kajastust leiaks. Karulin täpsustab, et probleem on ennekõike selles, kuidas jõuda peavoolumeediasse ja seda mitte arvustuse formaadis, vaid enne lavastuse väljatulekut mõne lavastust tutvustava tekstiga.

Andres Laasik leidis, et teater ei ole kuidagi ühiskonnast eraldatav ja tõi välja, et ühiskond on kahanev, vähenev, väsiv ja laias laastus kandub see üle ka teatrile. Nentis, et teatrikülastuse numbrid on praegu hiiglaslikud aga kardab, et see number langeb (Karulin nt ütleb, et võikski langeda, kas või 300 000 külastuse võrra aastas – midagi ei juhtuks). Laasik ei arvanud, et kultuuriajakirjandus saaks seda suurt ühiskondliku langevat tendentsi eriti mõjutada. Laasik tunnistas, et tema vaated olukorrale on väga pessimistlikud. Rääkides kultuuriajakirjanduse probleemidest, siis Laasik arvas, et need probleemid ja arengud on sõltuvad üldisest meediast. Intervjuus tõi ta välja näiteks selle, et päevalehtede trükinumbrid aina vähenevad. Märksõnana kostub tihti kvantiteedi kahanemist.

Madli Pesti:

Plussidena nimetaks, et niivõrd väikeses riigis on niivõrd mitmekesine teater, aga alati võiks seda mitmekesisust veelgi soodustada.

Pesti räägib välismaast, kus teater on veelgi mitmekesisem. Pesti arvab, et mitmekesisustumist peaks soosima ka rahastusmudel, aga praegu Eestis on see suurte teatrite poole kaldu. Väikeste teatrite rahastus on väike. Pesti arvab, et kui teater peaks püüdlema mitmekesisuse poole, siis peaks seda ka tegema teatrit peegeldav kultuuriajakirjandus. Saksamaa eeskujul on Pestil unistus spetsiifilisest erialajakirjast.

Soov on üks, aga ma arvan, et realistlik elu on teine, ma väga ei usu väljaannete juurdetekkimisele, aga ma arvan, et neid ei jää ka oluliselt vähemaks. (Madli Pesti)

“Meil polegi ühtegi kultuuriväljaannet, kõik proovivad leida mingit nišši,” ütleb Margus Mikomägi. Ta leiab, et pilti tuleks kajastada laiemalt, ka seda mis toimub maal, keskustest kaugemal. Mikomägi arvab et ajalehtedest on kõige enam kultuuriväljaanne Maaleht aga kultuuriajakirjandusest kindlasti Sirp. Mikomägi hindab, et TMK on jäänud ajale jalgu.

TMK on liiga väike, teater ise on mahuliselt viimasel ajal nii palju paisunud, aga TMK-s on teatri osa jäänud samasuguseks. Ta ei saa pilti hallata, aga ta võiks. Ehk oleks aeg nüüd lahku lüüa, et oleks Teater, Muusika ja Kino eraldi. (Margus Mikomägi)

Madis Kolk räägib, et diskussioon selle üle, kas TMK peaks olema lahku löödud (kolm valdkonda eraldatud) käib alatasa, aga arvab, et sellel ei ole Eesti väiksust arvestades mingit mõtet, sest tõenäoliselt oleks see väga kulukas ja eraldi sureks need ajakirjad kiiresti välja.

Tagasisidestamine

Küsites, kelle arvamust teatriinimesed/ loojad arvestavad, siis Karulin arvab, et mängureglid on üldjoontes sellised, et loojad kriitikute tagasisidet ja mõtteid ei arvesta. Kuigi tema arvates on kriitikute olukord tegelikult väga hea, sest Eestis leidub eriilmelisi kriitikuid, kellel on teatritele väga erinevad ootused. Väikeseks miinuseks peab ta seda, et kõik lavastused ei saa alati mitut arvustust/ tagasisidet ja seega võib tekkida moment, kus dialoog jääb ikkagi pidamata. Karulinile tundub, et tihti hindavad tegijad/ loojad kolleegipreemiaid rohkem kui teatriaasta auhindu (mida jagavad kriitikud) sest n-ö omainimeste tagasiside ja tunnustus paistab olevat olulisem.

Karulin näeb tagasiside arvestamisel kahte asja: esiteks paistab olevat noorem põlvkond aktiivsem kuulaja ja arvestaja kui vanem ja teiseks paistab talle, et näiteks Kanuti Gildi saali ümber tegutsevad inimesed kuulavad meeleldi kriitikute tagasisidet, aga suurte teatrite loomingulised juhid seevastu peaaegu üldse mitte. Tendentsina näeb ta, et ikkagi üha enam küsitakse ja kuulatakse tagasisidet loomingule. Dialoogi osas toob ta välja NO99, kes tihti (ja võib-olla liigagi valulikul) reageerib arvustustele. Üldiselt paistab siiski, et muus osas (kui NO99 välja jätta) asetsevad teatri- ja kriitikaväli teineteisest eraldi.

Andres Laasik väitis, et teatritegijad kriitikute käest ise midagi küsima ei tule.

Minu 15 aasta peale meenub ainult üks juhtum. Aga see on normaalne. Diskussioon on ka see, kui üks pool vaikib. (Andres Laasik)

Madli Pesti arvab, et arvamust kriitikutelt valdavalt ise küsima ei tulla, küll aga on tendents positiivne. Näiteks toob ta Vanemuise draamajuhi Tiit Palu, kelle organiseerimisel kohtuvad kord hooaja lõpus teoreetikud ja praktikud ning tehakse seminar, sümposium. Pestile tundub, et teatritegijad hindavad enim n-ö lihtsa inimese arvamust (blogid).

Kultuuriajakirjanduse roll ja väljaannete suunitlus

Teatrivaldkonna arengus peab Karulin arutelusid kultuuriajakirjanduses väga oluliseks (aga usub, et ta on üks väheseid). Loodab, et valdkonnad (teater, muusika) avaneksid loojate poolt veelgi, et julgemalt arutletaks valdkonna probleemide üle avalikkuses. “Päevalehed ei saa arendada diskussiooni ja see ei ole ka nende eesmärk,” ütleb Karulin. Päevalehed töötavad väga vähe probleemipõhiselt (v.a skandaali juhul). Ei peagi lootma, et päevalehed hakkaksid kajastama mingeid keerulisi rahastamise teemasid. Üldiselt on päevalehtedes teater kuskil tagapool ja ainuke kord on ta liikunud “Eesti” rubriiki Ühtse Eesti Suurkogu puhul.

Probleemide püstitamine peaks jääma sügavamale minevate kultuuriväljaannete teemaks ja Karulin julgeb väita, et kultuuriajakirjandus saab sellega täitsa hästi hakkama. Ta peab seda ka Sirbi üheks peamiseks eesmärgiks – tuua esile valdkonna probleeme, sekkuda kultuuripoliitikasse, nõuda selgitusi. Kuukirjad tegelevad tema arvates peamiselt ikkagi ajatute küsimustega. Aga nt kunst.ee (kvartaliajakiri) tegeleb jällegi ka probleemidega.

Päevalehekriitikast tema arvates tagasisidet kunstnik ei saa. *“Ja see polegi nende eesmärk,”* ütleb ta, *“kunstnik ei tohiks sealt üldse midagi enda töö kohta välja lugeda.”* Sirp aga peaks seda tegema. Tsiteerib Anne Türrput: *“Näitleja ootab alati kriitikult lavastaja märkusi, aga kriitik ei saa neid kunagi anda, sest ta pole protsessis kaasas olnud.”* (Ott Karulin). Päevalehtede ja kultuuriväljaannete puhul on sarnane, et need mõlemad tegelevad vahendamisega publikule, kuid teevad seda eri meetodil (nt süvenemisaste on teine). Kultuuriväljaanded eeldavad süvitsiminevat teadmist valdkonnast. Kultuuriväljaannetes on autoril luksus kirjutada iseendale (ei pea selgitama nt kes on Kristian Smeds) aga päevalehes peab rohkem läbi mõtlema, milline on lugeja kompetents.

TMK osas arvab Madis Kolk, et selle puhul ei saa rääkida täielikust orienteeritusest publikule nagu päevalehtede puhul. Ta arvab, et TMK peaks kõnetama nii asjateadlikumat publikut kui ka tegijat. Ehk tema arvates TMK kaldub ikkagi pigem erialase autoriteedi otsingute poole.

Rääkides väljaannete orientatsioonist, siis Andres Laasik arvas, et see on väljaannete puhul erinev – *“Päevalehtede puhul on absoluutselt oluline kajastada seda, kus käib rahvas.”* (ehk orientatsioon publikumenule). Laasik tõi kultuuriajakirjanduse kõrval sisse ka seltskonna-meedia ja rõhutas, et ka see on väga tähtis.

Kõik, kuhu peale jääb näitleja, lavastaja – see on jäädvustus. Ma ei välista, et 50 aasta pärast hakkab keegi kirjutama mõnest tänasest tegijast raamatut ja allikaks osutuvad Kroonika, Õhtuleht ja mis kõik veel. (Andres Laasik)

Madli Pesti toob samuti välja, et päevalehtede funktsioon ongi olla suunatud publikule.

Seal ei tohikski avaldada mingeid eriti põhjalikke ja teoreetilisi ülevaateid. (Madli Pesti)

Pesti pakub, et Sirp on kuskil keskel – professionaalile ja tavalugejale, aga päris elitaarsed võiksid tema arvates olla TMK ja Teatrielu.

Pesti ütleb, et Eesti kultuuriajakirjandus on ikkagi mõeldud Eesti kultuuri kajastamisele. *“Müürileht võtab küll palju väliseid impulsse, Sirp mõneti,”* toob ta erandeid. Isiklikult peab ta seda väga oluliseks, et kajastatakse ka välismaist teatrit. Päevalehtede puhul toob ta välja, et päevalehed peaksid siiski harima lugejat (omal pehmel moel). Sirbi, Müürilehe ja TMK puhul usub ta, et neisse on hariduslik funktsioon juba teataval määral sisse kirjutatud. TMK puhul toob siiski välja, et seal oleks vaja rohkem toimetamist ja rohkem toimetaja ideoloogiat.

Margus Mikomägi leiab, et päevalehed sihivad uudsust, sündmust (esietendust). Mikomägi arvab, et Maalehe pluss on see, et ta võib kirjutada ka 40. etendusest ja see võib olla palju huvitavam (lavastus on pidevas arengus). Mikomägi pakub, et sellise arengu märkamine võikski olla tõelise kultuuriajakirjanduse eesmärk, aga nendib, et Eestis pole teatrikriitikut - puhtakujulist teatrikriitikut, kelle töö oleks käia teatris ja sellest kirjutada.

Põlvkondade vahetus

Ott Karulin ütleb, et kultuuriväljaanded muretsevad aktiivselt, et lugejaskond ei väheneks. See on ka esimene impulss, miks kaasata nooremaid kirjutajaid ja nooremaid lugejaid. *“Aga kui päris aus olla, siis esimene põhjus ei ole see, et kasvatada noorte kultuurihuvi, vaid puhtalt pragmaatiline,”* Sirbi puhul peab võib-olla olulisemaks kaasata neid keskealisi, kes ei loe veel Sirpi, mitte püüda noori lugejaid, sest nende jaoks on Määrileht.

Madis Kolk arvab, et noorte kaastöid on TMK-s piisavalt. Ta rõhutab, et just nimelt piisavalt.

Kui ma mõtlen meie lugejaskonna peale, siis need kõige lojaalsemad on meiega koos olnud juba 80ndatest... ma ei näe eesmärgina, et see vahetus peaks toimuma kuidagi kiiresti. Selle jaoks on Määrileht. Meie pigem integreerime mõne noore autori, aga peame oluliseks ka vanemaid. (Madis Kolk)

Uusi autoreid on TMK ka teadlikult proovinud leida. Kolk ütleb, et filmivaldkonna omadega ei ole probleemi, sest BFM „töötavad“ neid päris jõudsalt ja kuna ta ise on TÜ õppejõud, siis teab ta ka seda, kes on teatriteadustes n-ö helgemad pead. Kolk tõdeb, et tegelikult isegi väga otsima autoreid ei peaks. Nukram lugu on muusikas, seal on väga vähe kirjutajaid just näiteks klassikalisest muusikast.

Madli Pesti puutub tudengitega tihedalt kokku ja seega võib ta öelda, et noorte kultuurihuvi on teistsugune. Näiteks ütleb ta, et üliõpilastel on raske minna raamatukokku, kui infot ei ole arvutis, siis see on problemaatiline. Ühtlasi pakub, et muutunud on info vastuvõtt. Infot ammutatakse väikeste kildude kaudu, aga suuri infomahte ei suuda noored enam hästi seedida.

Mikomägi arvab, et Maalehes võiks olla rohkem kirjutavaid noori, aga tõdeb, et vastuvõtt noortele on olnud küllalt konservatiivne. Kas Maaleht noori lugejaid ka aktiivselt püüab? Mikomägi oletab, et võib-olla uus digileht nüüd on suunatud noortele.

8. Noore põlvkonna väljaanded: Määrileht, Rada 7 ja Värske Rõhk

Ragne Kõuts, Märt Truman¹¹

Eraldi alapunktis anname ülevaate intervjuudest noorele põlvkonnale suunatud kultuurikanalite Värske Rõhk, Rada 7 ja Määrileht peatoimetajatega. Intervjuueerituteks olid Carolina Pihelgas, Ivo Kiviorg ja Helen Tammemäe.

¹¹ Kolme noore põlvkonna kanali intervjuude kokkuvõtte tugineb Märt Trumani seminaritööle: Truman, M 2016. „Noore põlvkonna“ kultuuriväljaanded: Rada 7, Määrileht ja Värske Rõhk. Käsikirjaline seminaritöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut.

Rolli tajumine kultuuriväljal

Kõikide noortekanalite peatoimetajad kinnitasid, et kanali tekkimise impulsiks on olnud vajadus täita tühimik ajakirjandusmaastikul.

See on vabatahtlikul tiimil põhinev meediasait ja ma arvan, et see põhieesmärk ongi Eesti muusika skeene toetamine. (Ivo Kiviorg)

No midagi, mis me oleme enda jaoks algusest peale väga selgelt sõnastanud on nüüdiskultuuri populariseerimine. Ja viimasel ajal ka selliste ühiskondlikemate keerulisemate teemade lahtimõtestamine laiemale auditooriumile. (Helen Tammemäe)

Värske Rõhk kunagi loodi selleks, et oleks noortel autoritel väljund, et tajuti väga tugevalt /.../, et ei ole sellist ajakirja või väljundit, kus noored autorid saaksid oma asju avaldada. (Carolina Pihelgas)

Kõige üldisemalt võibki väita, et noore põlvkonna väljaanded täidavad kahte rolli: ühelt poolt kajastavad teemasid, mida teised kultuuriväljaanded ei tee, aga mis pakuvad huvi noortele, ja teiselt poolt kasvatavad etableerunud kultuuriväljaannetele võimalikku autorkonda.

Värske Rõhk sõna otseses mõttes 'koolitab' noori kirjutajaid.

Üks eesmärkidest on autoritega töötamine – see eristab Värsket Rõhku teistest kirjandusajakirjadest, noortele autoritele tagasiside andmine, toimetamine. Kui keegi saadab meile kaastöö, siis me esiteks vastame neile alati, sest see, et kirjadel vastatakse, ei ole üldse iseenesestmõistetav asi. (Carolina Pihelgas)

Just Määrilehe ja Värske Rõhu toimetajad toovad välja, et nende väljaannete veergudel avaldanud kirjutajad liiguvad sageli edasi järgmistele tasemetele – Rahvusringhäälingu, SA Kultuurilehe jt peavoolumeedia kanalitesse.

Kõigi kanalite toimetajad tõid välja ka seda, et kanalitel on olnud mõju ülejäänud kultuuriväljale. Nt on Rada7 eeskujul hakanud traditsiooniline meedia kajastama teemasid, millega nemad portaali tehes alustasid. Teiselt poolt määravad kanalite enesepositsioneerimise kultuuriväljal juba tegutsevad väljaanded.

Pigem me oleme siis positsioneerinud ennast vahelülina peavoolumeedia ja SA Kultuurilehe väljaannete vahel, ainult selle erisusega, et Sirp räägib konkreetset kultuurist ja meie räägime ühiskondlikematel teemadel. (Helen Tammemäe)

Kirjandus on selline ala, kus alati on selline kitsam sisering – kirjanikud ise on lugejad, kes tõsiselt huvituvad kirjandusest. Päril alguses, kui ajakiri hakkas ilmuma, väljaspoolt võeti sellist hoiakut omaks, nagu tegu oleks väga klubilise väljaandega. Aga tegelikult me üritame teha just vastupidi, et olla parlamentaarne võimalikult laialt. /.../ Kirjandus ei ole niivõrd seksikas teema, lugejaid jääb vähemaks, kunagi oli ka Loomingul tuhandetes lugejaid ja võib-olla nüüd ongi tuhatkond. Meie alustasime üsna väikese lugejate arvuga, aga püüame seda pidevalt laiendada, ideaalne oleks see, et kõik, kes vähegi huvituvad kirjandusest, loeksid ka Värsket Rõhku. (Carolina Pihelgas)

Portaali Rada 7 ja ajakirja Värske Rõhk toimetajad tajuvad endal ka teatava klubilise integratsiooni funktsiooni.

Omame mingisugust nii-öelda sotsiaalmeediafunktsiooni /.../ meil on mingi tutvumis-kuulutuste rubriiki – selle asemel, et oma pruuti otsida, otsid näiteks omale bassimeest. (Ivo Kiviorg)

Foorumi rolli tunnetab Värske Rõhk toimetuse korraldatavate teema- ja vestlusõhtute kaudu, samuti on rõhuasetus vahelülil, mis viib kokku noori autoreid ja kirjandusfestivale.

Väljaanne veebis

Kuna kõik väljaanded on olemas veebis (sh Rada 7 ainult veebis), siis on toimetajatel hea võrdlusvõimalus trüki- ja veebiväljaande eelistest ja miinustest. Müürilehe ja Värske Rõhu puhul hindavad lugejad toimetajate arvates pigem paberversioonis ilmunud materjale.

Ma olen tähele pannud seda, et teinekord saab pikem artikkel, mis ei ole paberile läinud, sest on ajatundlik, aga on väga-väga hea tekst, ainult veebis ilmudes kuidagi vähem tähelepanu. Ma ei tea, kas inimestel on selline tunnetuslik hinnang, et paberil asi on ikka rohkem päris. (Helen Tammemäe)

Mulle tundub, et inimesed on mingil määral konservatiivsed ja mõnikord on noored isegi kõige konservatiivsema. Ikka on erinevus, kas tekstid ilmuvad lihtsalt veebis või ilmuvad paberil ka. Paberil on kuidagi teistsugune asi. (Carolina Pihelgas)

Ivo Kiviorg toob välja et, Rada 7-s leiavad Internetis avaldatud pikad ja sisukad artiklid rohkem lugejaid kui lühikesed pressiteatelaadsed artiklid. Samas on Carolina Pihelgas veendunud, et ainult paberväljaandest ei piisa, et saavutada piisav nähtavus, panustamine digi- ja sotsiaalmeediakanalitesse on vajalik.

Meie oleme nende asjadega kaasa läinud, ajakiri ilmub samuti e-bookina ja Faabula keskkonda läksid ka ajakirjad ülesse. Loomulikult on kodulehekülg väga tähtis, Facebookis igasugune uudiste jagamine, reklaamimine. Me üritame olla siiski netis nähtaval, sellest enam ei piisa ammu, et sul ilmub paberil ajakiri, aga samas... üks huvitav asi, mis on veel, et tegelikult veebiajakirju meil ei millegi pärast ei ole Eestis eriti palju. (Carolina Pihelgas)

Helen Tammemäe tõi võimaliku tulevikuprobleemina välja selle, et nende ustav lugejaskond kuulub väljaande autoritega samasse põlvkonda, kes aga ei ole harjunud veebis sisu eest maksma.

9. Akadeemia ja Vikerkaar

Ragne Kõuts

Mart Orava ja Märt Väljataga intervjuudest tuli välja, et mõlemad ajakirjad – Akadeemia ja Vikerkaar taotleavad sarnaseid eesmärke, aga natuke erinevatel tasanditel. Akadeemia jaoks on olnud tähtis eesti teaduskeele hoidmine – see on midagi jäävat ja püsivat, mis moodustab kultuuri tuuma. Vikerkaar seevastu on rõhu asetanud esseistikale – vabamale ja loovamale eneseväljendusele. Üldistavalt võib öelda, et mõlemad soovivad anda haritlaskonnale võimaluse arutleda selges ja loetavas eesti keeles.

On tähtis, et oleme suutnud hoida eestikeelsete tekstide avaldamise võimalust lisaks Keelele ja Kirjandusele, Vikerkaarele ja Sirbile, kus saab avaldada teatud laadi tekste. Aga kõiki teadusi hõlmavat ja kokku koondavat eestikeelse avaldamise võimalusi peale meie ei ole. Konservatiivsus, keelilisus, eesti keeles avaldamise võimalus on meie puhul keskne. Meie sisuline ja välimuslik konservatiivsus näitab, et midagi siin ilmas on ka kindel ja püha. Keel, riik, rahvus on need, mida kogu toimetusega peame pidevalt silmas. (Mart Orav)

Me püüame sinna poole, et Vikerkaar ei oleks läbivalt tõlkeajakiri. Selline valgustuslik tõlketegevus on olnud vajalik, aga veelgi vajalikum on ahvatleda Eesti autoreid kirjutama mingitel teemadel. /.../ Positiivne on see, kui algupärase esseistika osakaal vähehaaval kasvaks, nagu ta kasvanud on. (Märt Väljataga)

Mõlemad toimetajad toovad välja, et seatud eesmärgi täitmine ei ole lihtne. Ühelt poolt on haritlaskonnal vähenenud teadussüsteemi globaliseerumise tõttu vajadus kirjutada eesti keeles (Mart Orav), teiselt poolt ei pruugi sugugi kokku langeda haritlaskonna ja ajakirja temaatilise kajastuse huvid (Märt Väljataga). Mart Orav hindab, et Akadeemias ei ole esseistika avaldamine seni kuigi hästi õnnestunud.

Teadustekstide kirjutamine arusaadavas eesti keeles on läinud ajapikku inimestele raskemaks. Inimesed on harjunud end erialaliselt väljendama teistes keeltes, laenanud tuntud teooriatest teistes keeltes fraase ja sõnu, hakanud neid eesti keelde tõlkima, kusjuures sageli on eestikeelne erialane sõnavara küllalt puudulik. Tulemuseks on mõnikord tekstid, mille puhul toimetajal on raske aru saada, mida õieti mõeldud on. Meie taotlus on alati kasutada võimalikult palju eesti sõnu, avaldada korrektne eestikeelne tekst. (Mart Orav)

Intervjuude käigus arvasid toimetajad, et mõlema ajakirja sihtauditoorium peaks küll olema võimalikult lai, kuid siiski on lugeja piiratud eelkõige haritlaskonnaga. Akadeemia kõnetab oma lugejat ajatumate ja teaduslikumate teemadega, Vikerkaar pigem päevakajaliste kaudu, olles seeläbi heaks allikaks tulevikus päevakajalistes teemades toimunud muutuse rekonstrueerimisel.

Meie ajakiri on ikka teatud ringkonnale, haritud inimestele. Kui vaadata, kas oleme oma lugudega äratanud tähelepanu, siis vist paar lugu on äratanud Õhtulehes või portaalides

tähelepanu. Üks neist oli sellest, millises kuus on inimesi kõige rohkem eostatud. Oleme püüdnud hoiduda päevapoliitikast selle sõna kõige otsesemas mõttes. Tänapäevaga seostuvad artiklid peaksid meie puhul olema üldistavad või teoreetilised. (Mart Orav)

Tulevikus ma ei kujuta ette, milliste allikate põhjal saaks rekonstrueerida kultuuris toimuvaid muutusi. Veebiallikate põhjal on raske tagasi tuua. Vikerkaar on nii pikka aega ilmunud – ta võiks olla hea materjal mis iganes kirjandus- või kultuurisotsioloogilisteks üldistusteks. (Märt Väljataga)

Seega, kroonika ja kõneaine funktsiooni ajakirjad täidavad, kuid arutelu tekitamine ei ole olnud väljaannete tugevaim külg.

Ajakiri ei ole diskussiooniplatvormiks, ka ühismeedias ei teki selle üle arutelu, sest stiil on selline. /.../ Paar aastat tagasi tegime Akadeemiale ka oma Facebooki lehe, kuhu tulevad ilmunud artiklite sisukokkuvõtted. Vahel tekib sinna lugejate märkusi, aga sisulist dialoogi ei ole tekkinud, avalikku väitlusvälja ei ole. Ajakirja enda tasakaalukus, teravuste puudumine ei kutsu ka vaidlema. (Mart Orav)

Koduleht on minu meelest kultajakirjanduse tuleviku võti. Ma ei oska siin praegu mingeid häid lahendusi näha. /.../ paberajakiri ei ole üksi tähtis. Ta vajab võrguvõimendust. Tuleb kasutada mitut strateegiat. Kõigepealt koduleht ja sealt veel kodulehe võimendus sotsiaalmeedias. (Märt Väljataga)

Samas – kas mõningaid püsiväärtusi on võimalik muutuva ühiskonna ja uue põlvkonna harjumuste/ vajaduste kontekstis säilitada? Mart Orav toob näite Treffneri gümnaasiumisse viidud tasuta ajakirjanumbritest, mida keegi ei soovinud endale:

Mind pani mõtlema, et tänapäevased taibud lähevad tasuta ajakirjadest, kust saab midagi teada, iga päev teel sööklasse puutumatult mööda. Kooli infolehes oli ka teade, et ajakirjad on seal vabalt võtmiseks, aga see ei tekitanud huvi. Ei aidanud ka reklaamimine kooli Facebooki lehel, kuhu panin pildi juurde. Ei oska öelda, kas tulevik on päris must või hall, aga kuskilt tuleb piir kätte, mille puhul ei ole enam mõtet asja toota. (Mart Orav)

10. Ringhääling

Maarja Lõhmus, Ragne Kõuts

Ringhäälingu kultuuritoimetajatest intervjueriti Vikerraadio peatoimetajat Riina Rõõmust, Klassikaraadio peatoimetajat Tiia Tederit, Raadio 2 peatoimetajat Kristo Rajasaaret, Rahvusringhäälingu menu-portaali toimetajat Rutt Ernitsat ja raadioteatri peatoimetajat Riina Vilu.

Kultuurikanalite ja –saadete tegemise eesmärgid/ funktsioonid

Ringhäälingukanalite olulisemaid rolle nähakse kultuuritsirkulatsiooni tagamises, raadio on käepärane vahend loomingu laiemaks levitamiseks ja seeläbi kultuurivälja kujundamises aktiivne osaline.

Muusika edastamine on ka informatsiooni esitamine, suhtlemine. Meie soov on olla platvormiks loominguliste inimestele. /.../ Oleme olulised partnerid muusikaorganisatsioonidele ja kultuuriväljaannetele, see on vastastikkune koostöö. (Tiia Teder)

Raadio2 eesmärk on toetada tärkavat talenti, anda noorele andekale artistile esinemiseks platvorm. Mängime muusika, mida ükski kommertsjaam elu seeski mängima ei hakka, seega -- mis pole peavoolu oma, vaid alternatiivseid. /.../ Tahame, et Eesti ei konnatiigistuks, et oleks kuulataka ka alternatiivsest elektroonikast, reage'i, punki, rocki – hip-hopiga – mängime kõike. /.../ Me ei ole professionaalidele, oleme keskmiselt laiema silmaringiga publikule – täiskasvanud noored ja noored täiskasvanud. (Kristo Rajasaare)

Me tahame kaasa rääkida kõikides ühiskonnas toimuvates protsessides ja meie roll, mida näeme, ongi igasugu taustade selgitamine inimestele. Et inimesed saaksid paremini aru, mis toimub meil, mis toimub maailmas ning mis on millega seotud. Et inimesed suudaksid oma otsuseid teha põhjendatult. (Riina Rõõmus)

Meil on olemas ka muusikaelu suhtes tagasiside funktsioon. Saade, kus nädala lõpul esinevad kriitikud ja seega kriitika funktsioon, diskussiooni funktsioon, kus eksperdid arutavad muusika üle – see on haruldane. (Tiia Teder)

Raadio saab endast hästi kujutada ülejäänud kultuuri toetavat raamistikku, sest harib kuulajat, laiendab tema informuumi ja paneb kaasa mõtlema.

Haridussaateid on meil ka, aga lõpuks on uue informatsiooni, kogemuse ja vaatenurga teada saamine on alati väga hariv. See informatsioon ei ole konspekterimiseks, aga inimesed saavad muusikast kogemusi ja informatsiooni. Meie Klassikaraadio kultuurisaadetes saab kuulata ka erinevaid vaatenurki kultuurile, elule, loomingule. Meil Klassikaraadios on algatuste osatähtsus väga suur. Püüame tähelepanu üha uute algatustega. Saime sel aastal isegi ERRi innovatsioonipreemia. (Tiia Teder)

Raadioteatri põhieesmärk on jäädvustada näitlejate hääli, et anda eesti näitlejale võimalus teha tööd ka raadios. Järjejuttudes tutvustame kirjandust, nii eesti- kui välismaist kirjandust. Et kunstilise sõna osakaalu raadio programmidesse anda. See on üks meie eesmärke. Kuuldemängude tegemine on valus – kibedas olukorras rahade nappuse tõttu, kui kogu ringhäälingu eelarvet on vähendatud ca 2%, seda siis mitmetel põhjustel. (Riina Vilu)

Raadioteater hoiab meelt erksana, harib vaimu. Raadioteater on peale raamatute see, mis annab kujutluspildile indu ja vaimu. Hoiab vaimu erksana – meil ei pea olema pilt olema pidevalt silme ees (Riina Vilu)

Noor põlvkond

Kõigi kanalite toimetajad tajuvad vajadust tegeleda just pealekasvava põlvkonnaga, nii Klassikaraadio kui ka Raadio 2 on võtnud spetsiaalselt noore põlvkonna oma sõnumite fookusesse. Nii tagatakse eesti kultuuripubliku ja seeläbi ka kultuuri jätkuvus.

Noor põlvkond on kogu ERRi eesmärk, kõige nooremad kaovad internetti ära, lineaarset meediat ei kuula, nad on Youtube'i ära kadunud. (Kristo Rajasaare)

Klassikaraadios on olnud menukas meie uus sari – Klassikaraadio tuleb külla – sellega on kaasnenud koolimuusika populaarsuse tõus kogu Eestis. /.../ Nüüd on meil see suund, et oleme platvorm noortelt noortele, interpreet ja interpretatsioon on koos ja põlvkond kasvab koos. (Tiia Teder)

Kuulajaskond on vanem kui autorkond, kuna noori autoreid on palju. Praegu on põlvkonnad ära muutunud – enam ei ole emal ja vanaemal vahet. Traditsioonilist raadiot kuulab 50 + . Meil on alla ja üle 50 vanuseid kuulajaid pooleks. Sellepärast peab pidevalt võitlema. Noorteprojekte teeme. (Tiia Teder)

Internetimeedia

Internetimeedias nähakse tänuväärset vahendit kontakti saamiseks just nooremate põlvkondadega. Kuid see võimaldab laiendada publikut ka teiste vanuserühmade hulgas.

Meil on kõik saated järelkuulatavad, aga ei ole midagi sellist, mis oleks ainult internetis. Selliseid saateid praegu ei ole, et oleksid ainult internetis ja eetris üldse ei käi. Meil on mugav mobiiliäpp, seal on kõik saated järelkuulatavad. (Riina Rõõmus)

Facebookis on heade või eriliste saadete tutvustused. Või ka eetrivälisest elust, tegime nõuka-stiilis sünnipäevalaua, praetud räimedega. See oli populaarne. Me oleme aru saanud, et sellised eetrivälised postitused seal FBs inimestele eriti meeldivad, mis jääb kaadri taha – mida inimesed ei näe – kuule, aga mis on argielu. Siis ka saadete tutvustused. (Riina Rõõmus)

Intervjueritavad toovad välja, et nad kasutavad ühismeedia võimalusi teadlikult kanali kuulajaskonna suurendamiseks, muusikasaadete ja/ või teemadega on võimalik saada tähelepanu ka väljaspool Eestit. Siin on nt Facebook väga hinnatud.

Kui sotsiaalmeediasse postitad, on lihtne auditooriumi kahekordistada. (Kristo Rajasaare)

Facebookis on suur menu – meie toimetaja tegi hiina muusikust väikse video ja hiinlane ise jagas seda – tal on üle miljoni fänni – siis olime jagamismasinas. Teeme palju, et saada jagamismasinasse, kel on palju kontakte. (Tiia Reder)

Menu-portaal ongi üks kultuurilist meelelahutust koondavaid kanaleid.

Ringhäälingukanalite positsioonid

Intervjuude põhjal võib iseloomustada ringhäälingukanalite positsiooni kultuuriväljal erinevalt – igal kanalil on oma spetsiifiline suunitlus ning sellega tegelemise viis. Intervjueritud toimetaja vaade annab edasi ka põhiprobleeme, millega puutuvad toimetajad kanali käigushoidmisel igapäevaselt kokku.

Vikerraadio on ühelt poolt arvamusiidrite-keskne, teiselt pool on see võimalikult laia spektriga üldkanal. Kanal hoiab kultuurilist tuuma ja ühendab erinevaid kultuurivaldkondi.

Klassikaraadio on ülimalt mitmekesine kultuurikanal, vedades professionaalse muusikaõppe populariseerimist, kuulajate harimist kui loomingulisust üldisemalt ühiskonnas. Kanal põhineb ärksusel ja tegususel, uued tehnovõimalused on võetud kiiresti kasutusse ning otsinguline avatus on kanali põhitunnus

Raadio 2 on klubilise loomingulisuse suunaga, laiendades osalevat klubilisust ühiskonnas. Pakub ja otsib võimalusi uut loomingulisust märgata, ära tunda, esile tõsta. Pidev valmisolek saabuvaks sündmuseks hoiab avatust, ootust.

Menu.ee on kultuurikanal, mille roll ja auditoorium kasvavad toimetaja hinnangul kiiresti. Kolme eksisteerimisaastaga on nullist jõutud siseturundusliku kanalini. Teiste ERRi kanalite materjal on menu-portaalile tänuväärseks sisuks, mida tiražeerida internetis. Rahakitsikus ei võimalda suuremaid ettevõtmisi ja iseseisvat produktsiooni.

Raadioteatri toimetaja toob välja probleemi Raadioteatri professionaalsuse kõrgtasemel säilimisest, sest tööde hulk on drastiliselt vähenenud. Ühte ettenähtud ülesannetest, algupärase dramaturgia lavastamist nii kodu- kui ka välismaal praktiliselt ei ole võimalik olemasolevate ressursside eest teostada. Eesti sõnaloomingut meetodiliselt ja järjekindlalt praktiliselt enam ei tutvustata. Toimetuses töötanud ca 30 inimesest (1990) on alles seitse (2016). Käesoleva aasta rahad lähevad valdavalt hoopis Shakespeare loomingu esitamisele. Aastas tehakse kolm-neli kuuldemängu, mis on kümme korda vähem kui 1980ndail aastail samas toimetuses. Kas kuuldemäng on tänapäeva suurte tehniliste võimaluste juures niikuinii ajale jalgu jäänud? Olukorda võib hinnata kui rahvusliku ringhäälingukultuuri eliittoimetuse allakäiguga, terendab toimetuse lõpetamine. Lastelavastused ja -saated raadios on lõpetatud.

11. Kokkuvõte

Lühidalt ja üldistavalt püüame võtta kokku väga kirju, mitmetahulise ja laiahaardelise kultuurivälja üle arutlemise põhijooned erinevate kultuurivaldkondade toimetajate ja kriitikute-ekspertidega.

- Kuidas hinnatakse kultuuriajakirjanduse rolli erinevates kultuurivaldkondades? Millised on hästi ja millised vähem põhjalikult kaetud alad kultuuris?

Eesti kultuuriajakirjandust hinnatakse mitmekesiseks ja olemasolevate ressursside juures hästi toimivaks. Võib öelda, et kõige rohkem ollakse rahul teatrivaldkonna kajastamisega, üsna rahuldav on olukord ka muusikavaldkonna kajastusega, vähem ollakse rahul kirjanduse, filmi ja tantsuvaldkondade kajastamisega. Arhitektuuri ja kujutava kunsti osas sõltub hinnang sellest, mida peetakse nende valdkondade kajastamise eesmärgiks. Igas valdkonnas tuuakse esile ka probleeme ning mitmed neist on sellised, mis ulatuvad kultuuriajakirjanduse piiridest kaugemale, st nendega tuleks tegeleda institutsioonide ja loomeisikute tasandil.

- Milliseid rolle kultuuriajakirjandus peamiselt täidab: auditooriumi harivat ja valgustavat rolli, kultuuri turundavat rolli või on see eelkõige tagasiside kanaliks tegijatele ja nende omavahelise arutelu foorumiks?

Kultuuriajakirjanduses tajuvad intervjueeritud kõige selgemalt kahte rolli – ühelt poolt toetavad nii üldlehed kui ka osaliselt kultuuriväljaanded kultuuripoliitikas toimunud loomemajanduslikku prioritseerimist ning mitmed meediumid kujutavad endast tänuväärset kanalit kultuuri turundamiseks, teiselt poolt nähakse kultuuriajakirjanduse missioonina publiku harimist ja valgustust. Tagasiside kanalina ei hinnata kultuuriajakirjandust kuigi efektiivseks – selleks jääb kultuuriajakirjandusel puudu teravusest ja hõlmavusest. Selle taga on nii loomeinimeste enda vähene huvi kultuuriajakirjanduses oma arvamustega esineda, kuid mõnikord ka kultuuriajakirjanike tehtavad valikud.

- Millisena nähakse kultuuriajakirjanduse ja publiku suhet? Mil määral ollakse orienteeritud noore põlvkonnaga kontakti saavutamisele? Kuivõrd ollakse valmis värbama noori autoreid? Kuivõrd ollakse valmis kasutama kommunikatsioonikanaleid, mida eelistab noor põlvkond?

Publiku kaasamiseks nähakse suuremaid võimalusi kui seda hetkel ära kasutatakse. Kuid selles osas erinevad kultuuriväljaannete toimetajate ja erinevate valdkondade kriitikute-ekspertide seisukohad. Noore põlvkonna kaasamise vajadust publiku ja ka tegijate hulka tajutakse terava lahendamist vajava probleemina kõigi intervjueeritute poolt. Valmisolek tegeleda eraldi noore põlvkonna jaoks sobilike kommunikatsioonikanalite arendamisega on olemas, kuid teostuseni jääb veel mitu sammu astuda. Sageli tuuakse selle sammu astumise takistusena esile ressursside nappust.